

Arviointiraportti:

Vankien perustaitovalmennuskokeilu 2024—2025

Arvioinnin toteuttaja: Silta-Valmennusyhdistys ry

Paula Alanen, Maarit Suomela ja Katri Haavisto

Arviointiraportti vankien perustaitovalmennuskokeilu 2024–2025

Tiivistelmä

Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus (Jotpa) rahoitti vankien perustaitovalmennus -kokeilun, jonka vapaan sivistystyön oppilaitokset toteuttivat vankiloissa vuosina 2024–2025. Perustaitovalmennus vastasi osaltaan vankeusrangaistustaan suorittavien henkilöiden koulutusvajeeseen ja palvelutarpeisiin. Valmennus kohdistettiin erityisesti henkilöille, joilla on matala koulutustaso ja puutteita perustaidoissa, kuten lukemisessa, kirjoittamisessa ja arjen taidoissa. Tavoitteena oli pilotoida perustaitovalmennuksen mallia ja kansallisia perustaitojen osaamismerkkejä vankiloissa sekä tukea vankiväestön työllistymistä vapausrangaistuksen päättymisen jälkeen.

Kokeilun puitteissa toteutettiin viisi hanketta. Perustaitovalmennusta järjesti seitsemän vapaan sivistystyön oppilaitosta, joista kaksi on kansanopistoja (Linnasmäen opisto, Länsi-Suomen opisto), neljä kansalaisopistoja (Auranlaakson opisto, Kalliolan opisto, Riihimäen kansalaisopisto ja Vanajaveden opisto) ja yksi opintokeskus (Opintokeskus Sivis). Yhteistyössä oli mukana viisitoista vankilayksikköä, joista kahdeksan on suljettuja laitoksia ja seitsemän avoimia yksiköitä. Nämä yksiköt sijaitsevat viiden eri rikosseuraamuskeskuksen toiminta-alueella pääosin eteläisessä Suomessa. Mukana olleiden vankiloiden paikkamäärä on yhteensä liki 1800, eli yli puolet kaikista käytössä olevista Suomen vankipaikoista. Kursseille oli arviointiaineiston keruun päättyessä osallistunut jo noin 900 henkilöä, joten kokeilun määrällinen tavoite (300-400 osallistujaa) ylittyi jo syyskuun 15. päivä 2025, kun osa toteutuksista oli edelleen käynnissä.

Jotpan toimeksiannon mukaisesti tämän arvioinnin tarkoitus on tarkastella perustaitovalmennuskokeilun onnistumista, hyötyjä, vaikutuksia ja toteutuskelpoisuutta. Arviointiraportti koostuu taustaselvityksestä, tulosten esittelystä ja johtopäätöksistä suosituksineen. Taustatiedoissa kuvataan vankiloiden perustaitovalmennuksen toimintaympäristöä, säädösperustaa, aiempaa tutkimusta ja käytännön esimerkkejä muista maista. Tulososiossa esitellään kysely- ja haastatteluaineisto ja analysoidut vastaukset. Aineiston analyysiin perustuen arvioidaan mallin toteutuskelpoisuutta ja vakiinnuttamisen reunaehdot. Lopuksi esitetään suositukset jatkokehittämiseksi.

Hankkeen ja seurannan tulokset perustuvat anonyyymiin kyselyaineistoon ja kokeiluun osallistuneiden eri osapuolten haastatteluihin (opiskelijat, vankiloiden ja oppilaitosten edustajat, viranomaiset). Kokeilulla tässä yhteydessä viitataan siihen, että Jotpa rahoitti kertaluonteisesti vapaan sivistystyön toteuttaman perustaitovalmennuksen. Kokeilun perusteluna olivat tilasto- ja tutkimustieto sekä käytännön työssä tehdyt huomiot, että kaikilla ei vankeusaikana ole yhtäläisiä mahdollisuuksia päästä koulutukseen. Ennen kokeilua Jotpa teetti esiselvityksen, johon koottiin hyvät kokemukset vapaan sivistystyön toteuttamisesta projekteissa ja Riihimäen vankilan pysyvässä toiminnassa. Kokeilun aikana saatiin kattavasti uutta tietoa osallistujien ja toimijoiden kokemuksista. Arviointitehtävä ei sisällä koe- tai vertailuasetelmaa eikä kerätyssä aineistossa ole tunnisteellista dataa, joka mahdollistaisi yksiköiden välistä vertailua tai pitkittäisseurantaa. Kokeilun ja toiminnan kehittämisen motivaattorina on ollut ennen kaikkea koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen, ei niinkään vapaan sivistystyön vaikuttavuuden mittaaminen.

Arvioinnin yhteenvedona voidaan todeta, että kaikki osapuolet olivat pääosin tyytyväisiä toimintaan ja sen koettuihin hyötyihin. Vapaan sivistystyön opinnot mahdollistivat osallistumisen matalalla kynnyksellä

ilman aiempaa osaamista tai muita pääsyvaatimuksia laajalle joukolle vankeja. Tarjontaa voitiin joustavasti räätälöidä erilaisiin tilanteisiin esimerkiksi suljetuissa ja avoimissa yksiköissä. Lyhytkestoinen ja tuntimäärältään suppea opintotoiminta tarjosi mahdollisuuden oppia uusia taitoja ja toi vaihtelua vankilan arkeen. Osallistuminen, uuden oppiminen ja vuorovaikutus edistivät vankien hyvinvointia. Vankila-arjessa tyytyväisyys lisää myös turvallisuutta ja positiivinen kokemus opinnoista voi motivoida jatkamaan opiskelua. Pidemmällä tähtäimellä toiminnalla odotetaan olevan positiivisia vaikutuksia vapautumisen jälkeen työllistymiseen ja rikoksettomaan elämään.

Opiskelijoiden, valmennuksen toteuttajien ja viranomaisten vastausten perusteella kokeiluun oltiin erittäin tyytyväisiä. Käytännön haasteet liittyivät vastaajien näkemysten mukaan lähinnä uudenlaisen toiminnan käynnistämiseen vankiloissa, mikä edellytti rutiinista poikkeavia toimintakäytäntöjä ja järjestelyitä. Vankilaympäristössä toimiminen vaatii myös koulutuksen järjestäjältä joustavuutta ja luovia ratkaisuja. Kokeilu osoitti, että vapaan sivistystyön opinnot tarjoavat vankiloille uudenlaisen mahdollisuuden aktivoida asiakkaita, jotka jäävät tutkintotavoitteisen ja pidempikestoisen koulutuksen ulkopuolelle. Osallistujien kannalta matalan kynnyksen opintojen vakiinnuttaminen toisi kestävän parannuksen koulutuksen tasa-arvon toteutumiseen vankiloissa. Vakiinnuttaminen edellyttää yhteistyön jatkamista OKM:n ja OM:n hallinnonalojen välillä ja vapaan sivistystyön rahoitusratkaisua, joka huomioi vangit erityisenä kohderyhmänä.

Sisällys

1 Taustaselvitys	5
Säädöspohja	5
Tilastot	6
Aiempi tutkimus	6
Esimerkkejä vankien perustaito-opetuksesta muista maista	7
2 Aineistonkeruu	8
Kyselyt	8
Haastattelut	9
3 Tulokset	10
Kurssille hakeutuminen ja motivaatiotekijät	10
Käytännön järjestelyt	14
Hyödyt ja vaikutukset	16
Opiskelijoiden arvio kurssin merkityksestä	22
Osaamismerkkit	26
Ohjauksen onnistuminen	27
Yleinen arvio kurssin onnistumisesta	29
4 Haasteet ja toteutuskelpoisuus	31
Tilat ja välineet	31
Henkilöstö	31
Opiskelijoihin/vankipopulaatioon liittyvät haasteet	32
Turvallisuus	32
Osaamismerkkit ja niiden merkitys	33
Toiminta osana arkea	33
Yhteistyö	33
5 Vakiinnuttamisen reunaehdot	34
Toiminnan jatkuvuus vs. projektirahoitus	34
Resurssit	35
Yhteistyö	36
6 Suositukset jatkokehittämiselle	37
Lähteet	39

1 Taustaselvitys

Säädöspohja

Vangin oikeus koulutukseen

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset, Euroopan Unionin säädökset ja Suomen Perustuslaki (L 11.6.1999/731) säätävät jokaisen henkilön oikeudesta koulutukseen. Suomi on sitoutunut Euroopan neuvoston suositukseen vankilakoulutuksesta (CoE, 1989), joka nostaa esiin vankien monenlaiset koulutustarpeet. Suosituksessa tuodaan esiin, että suurella osalla vankeja on hyvin vähän onnistuneita opiskelukokemuksia. Koulutus on keskeinen keino helpottaa yhteiskuntaan paluuta ja lisäksi rangaistusaikainen koulutus on koettu vankiloita inhimillistävänä ja vankeusolosuhteita parantavana toimintana (mt.).

Vankeuslaki

Suomen vankeuslain pääperiaate on, että vangin oikeuksia tai olosuhteita ei tulisi rajoittaa muutoin kuin rangaistuksesta seuraa ja laissa säädetään (L 23.9.2005/767). Toisin sanoen vankilan toiminta olisi järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia oloja. Tähän periaatteeseen liittyy toimintamalli, että koulutuksesta vastaavat ne toimijat, joille vastuu yhteiskunnan koulutusjärjestelmästä kuuluu. Toimintamallin perustana on ns. normaalisuus -periaate ja palvelut toteutetaan hallinnonalojen välisenä yhteistyönä. Rikosseuraamusalue tai vankila sopii vankilassa toteutettavasta koulutuksesta koulutuksen järjestäjien kanssa.

Vankeuslakiin on kirjattu velvoite tukea vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään ja lisäksi on pyrittävä ehkäisemään vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja. Lain 8§ mukaan vanki voi osallistua vankilassa järjestettävään koulutukseen. Vangille voidaan antaa myös lupa opiskella vankilan ulkopuolella (*opintolupa*). Vankilassa järjestettävässä koulutuksessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä asianomaisesta koulutuksesta yleisesti säädetään. Vangille, joka ei ole suorittanut perusopetuksen oppimäärää, on annettava tilaisuus sen suorittamiseen. Vangin opintoja on ohjattava ja tuettava sekä opiskelumenestystä seurattava. Koulutuksesta annettavasta todistuksesta ei saa ilmetä, että opintoja on harjoitettu vankilassa.

Vapaan sivistystyön tehtävä

Vapaan sivistystyön tarkoitus on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta koulutusta, joka tukee yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta (Laki vapaasta sivistystyöstä 21.8.1998/632). Elinikäisen oppimisen periaatteella tarkoitetaan mm. Suomen perustuslain §16 kirjattuja sivistyksellisiä oikeuksia: jokaiselle yhtäläistä mahdollisuutta saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti opetusta ja pääsyä koulutukseen varallisuuden tai muiden seikkojen estämättä. Vapaasta sivistystyöstä annettuun lakiin on kirjattu myös tavoitteet, jotka kuvaavat koulutustoiminnan luonnetta ja opiskelijan suhdetta opiskeluun ja laajempaan yhteisöön. Näitä vapaan sivistystyön tavoitteita ovat omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset. Opetus- ja kulttuuriministeriö voi myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan vapaan sivistystyön oppilaitoksen

ylläpitämiseen. Tavoitteiden toteuttamiseen oppilaitokset saavat valtionosuusrahoitusta, joka kattaa osan toiminnan laskennallisista kustannuksista (57% tai 65% eri oppilaitosmuodoilla).

Tilastot

Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan (RISE, 2025) vankeusrangaistusta suorittavien päivittäinen keskimäärä Suomen vankiloissa oli 3 356 henkilöä vuonna 2024. Vapaudesta rangaistuslaitokseen saapuneita oli saman vuoden aikana noin kaksinkertainen määrä (N= 6 355), mitä selittää tutkintavankien ja lyhytkestoisia rangaistuksia, kuten sakon muuntorangaistusta suorittavien henkilöiden määrä.

Päivittäinen keskimäärä (3356) jakautui siten, että vankeusvankeja oli 2 499 (vuonna 2023: 2341), sakkorangaistusta suorittavia 75 (99) ja tutkintavankeja 782 (703). Naisten osuus vangeista oli 8 %. Ulkomaan kansalaisten osuus vangeista oli 18 %. Noin kolmannes vankeusvangeista suoritti rangaistustaan avolaitoksessa ja kaksi kolmesta suljetussa laitoksessa. Opiskelun osuus vankien kokonaisajankäytöstä oli yksitoista prosenttia vuonna 2024. Edelliseen tilastovuoteen verrattuna vankeusrangaistustaan suorittavien määrä oli suurempi (vuonna 2023: 3 143) ja opiskelun osuus kokonaisajankäytöstä oli hieman korkeampi (vuonna 2023: kymmenen prosenttia).

Aiempi tutkimus

Tutkijat (Szifiris ym. 2018) ovat hahmotelleet laajan kirjallisuuskatsauksen pohjalta vankilakoulutuksen yleistä teoriaa kuvaamaan koulutuksen merkitystä rikollisesta toiminnasta irtautumiselle. Koulutus voi ensinnäkin tarjota kimmokkeen ajattelutavan muutokselle, mitä tutkijat kuvaavat muutokseen kouluttamiseksi (hook for change). Koulutus tarjoaa muusta vankilaympäristöstä poikkeavan, turvallisen tilan (safe space) mikä mahdollistaa identiteetin kehittymisen. Lisäksi koulutus on keino hankkia taitoja ja osaamista, joita kansalaisena ja työelämässä tarvitaan (qualifications).

Tutkimuskirjallisuus on nostanut esiin erilaiset näkökulmat, joilla koulutuksen järjestämistä vankilassa perustellaan. Pääasialliset näkökulmat ovat koulutuksen hyödyt yksilölle, yhteisölle ja laajemmin yhteiskunnalle sekä vankien oikeus koulutukseen ihmisoikeutena (Dai, 2024). Koulutuksen järjestämisen tarve liitetään usein ensisijaisesti tarpeeseen työllistää vanki hänen vapautuessaan. Ihmisoikeuksia painottavan näkemyksen mukaan oikeus koulutukseen tulisi kuitenkin olla kaikilla, mikä ei nykyisellään toteudu vankiloissa.

Työllisyyden merkitystä korostetaan keinona torjua uusintarikollisuutta, mikä selittänee osaltaan ammatillisen koulutuksen painottumisen suomalaistenkin vankiloiden koulutustarjonnassa. Suomessa ammatillinen koulutus on pyritty järjestämään vankilan työtoiminnan yhteyteen ja opinnollistamaan, eli näin on mahdollistettu ammatillisten tutkintojen tai tutkinnon osien suorittaminen usealla työalalla (Hyytiä & Alanen, 2024). Vankiloissa järjestetään myös perusopetusta ja lukio-opintoja ja korkeakouluopintojen suorittaminen on mahdollistettu (OPH, vankilaopetus).

Vankiloiden toimintaan on tuotu 1990-luvulta lähtien myös ohjelmatyötä, jolla pyritään vaikuttamaan rikollisen käyttäytymisen uusintariskiin. Erilaisia akkreditoituja ohjelmia on Rikosseuraamuslaitoksen kotisivulla esitelty yhteensä kymmenen ja niiden lisäksi myös muuta ohjelmatyötä (RISE). Tutkijat ovat tuoneet esiin, että ohjelmatoimintaan keskittyminen painottaa näkemystä, että vankeusrangaistustaan suorittavat ihmiset määritellään tehdyn rikoksen kautta tai heidät leimataan rikoksentehtäviksi, jotka eivät ansaitsisi laadukasta koulutusta. Tutkijat ovat kritisoineet myös kapeaa näkemystä koulutuksesta yksinomaan tutkintoihin ja työllistymiseen tähtäävänä ja ovat tuoneet esiin, että vankiloissa järjestetty

ammattillinen koulutus ei aina kuitenkaan vastaa työelämän vaatimuksiin, kuten digitalisaatiokehitykseen (Costelloe & Warner, 2014).

Aikuiskasvatuksen ja elinikäisen oppimisen periaatteisiin nojaaminen voisi tutkimuksen mukaan tarjota kokonaisvaltaisemman ja muutosorientoituneen tavan järjestää vankilakoulutusta (Costelloe & Warner, 2014). Rikoksentorjunnan korostaminen koulutustoiminnan lähtökohtana voi vahvistaa näkemystä vangeista ”rikoksentekijöinä” joiden vääränlaiseen käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan. Tällaisen ajattelun seurauksena voi muodostua käytäntöjä, joilla koulutukseen pääsyä ja koulutustarjontaa rajoitetaan vankilassa. Elinikäisen oppimisen periaatteisiin pohjautuvan aikuiskasvatuksen lähtökohtana on kohdata vanki opiskelijana, ja vapaan sivistystyön kontekstissa vielä kokonaisvaltaisemmin persoonana ja kansalaisyhteiskunnan jäsenenä.

Kansainvälisen tutkimuksen perusteella on havaittu, että vankiloiden käytännöissä eivät aina toteudu kaikki lakiin tai sopimuksiin kirjatut tavoitteet. Lisäksi vankilayksiköiden välillä on suuria eroja koulutustarjonnassa (Behan, 2021). Suomessakaan koulutukseen pääsy ei toteudu vankeusaikana yhdenvertaisesti. Esimerkiksi vapaan sivistystyön kurseja on toteutettu ennen tätä kokeilua melko satunnaisesti tai projektirahoituksella. Vakiintunut toimintamalli on käytössä ainoastaan Riihimäen vankilassa, joka järjestää vapaan sivistystyön kurseja yhteistyössä Riihimäen kaupungin kansalaisopiston kanssa. Toiminnan jatkuvuuden on mahdollistanut yksityisen rahoittajan, Riihimäen konepajakoulun säätiön tuki.

Esimerkkejä vankien perustaito-opetuksesta muista maista

Kuuden EU:n jäsenvaltion yhteinen projekti (BLEEP!) tutki ja kehitti vankilakoulutusta. Projektin kokemusten perusteella muotoiltu politiikkasuositus nosti esiin tarpeen kiinnittää vankilakoulutus laajempaan elinikäisen oppimisen viitekehykseen. Elinikäisen oppimisen laajemmat merkitykset liittyvät henkilöhtaiseen kasvuun, ja kehittymiseen itsenäiseksi, ajattelemaan kykeneväksi persoonaksi osana kulttuurista perintöä.

Irlannissa on vuonna 2021 käynnistynyt kymmenen vuoden strateginen toimintaohjelma aikuisten lukutaidon kohentamiseksi (Adult Literacy for Life, ALL). Tuomiotaan suorittavat ja vapautuneet vangit on tunnistettu yhdeksi potentiaalisiksi kohderyhmäksi (mt. s. 59). Alueellinen Education and Training Boards (ETB) -verkosto vastaa palveluiden tuottamisesta. Kohderyhmänä ovat aikuiset, joilla on matala numero- ja lukutaito. ETB:t järjestävät vangeille tukea osana laajempaa kansallista vankilakoulutusohjelmaa.

Skotlannin Low Moss-vankilan 'life skills' -ohjelman tarkoitus on auttaa sopeutumaan arkeen vankilasta vapautumisen jälkeen. Neljän viikon ohjelma on suunniteltu ja se toteutetaan yhteistyössä paikallisen ammatillisen oppilaitoksen, työhön integroivan yhteiskunnallisen yrityksen, työvoima- ja terveysviranomaisten, vankilan sosiaalityön ja kansalaisten neuvontapalvelun kanssa. Vankilan oppimiskeskukseen (Link centre) on rakennettu oppimisalue, joka vastaa tavanomaista kotia keittomahdollisuuksineen. Ohjelman sisältö on seuraava: ruuanlaittotaidot, kansalaistaidot, asumisen perusteet, taloudenpito, CV:n laatiminen, perus IT-taidot ja kodin sisustaminen (Scottish Prison Service).

EU:n rahoituksella toteutettu vankiloiden taideohjelmien tutkimus kuvaa taidetoiminnan järjestämisen monia hyötyjä. Laaja-alaiset hyödyt olivat perusteena raportin esitykselle, että vankiloissa tulisi järjestää taidetoimintaa säännöllisesti ja pitkäkestoisesti ja turvata toiminnan rahoitusperusta. Vankiloiden

taidepainotteinen toiminta tarvitsee tuekseen myös yleisen hyväksynnän tullakseen pysyväksi osaksi vankilan arkea, ja lisäksi alueellisen ja kansallisen koordinaatiovastuun (Clarke 2020).

Jotpan rahoittamassa kokeilussa toteutettiin vapaan sivistystyön kursseja, jotka sisällöltään vastasivat mainituissa esimerkeissä esiin nostettuja toimintoja. Näihin eri sisältöihin yhdistettiin perustaitojen oppiminen ja mahdollisuus osaamisen tunnistamiseen. Vapaan sivistystyön tarjonta kattaa mm. taide- ja kulttuurikurssit, kädentaidot, hyvinvoinnin ja kansalaisena toimimiseen liittyviä sisältöjä.

2 Aineistonkeruu

Kyselyt

Arviointia varten kerättiin tietoa opiskelijoiden, vankiloiden työntekijöiden ja opettajien kokemuksista. Opiskelijat vastasivat kyselyyn kurssitoteutuksen aluksi ja kurssin päätyttyä. Opiskelijakysely toteutettiin maaliskuun 2024 ja syyskuun 2025 välisenä aikana. Vankiloiden ja oppilaitosten edustajat vastasivat kyselyyn syksyllä 2024.

Opiskelijoiden alkuperäiset ja loppukyselyiden lomakkeet ja ohjeet tiedon keräämiseen toimitettiin koulutuksen toteuttajille 11.3.2024. Kyselylomake oli suomenkielinen ja se käännettiin lisäksi kuudelle muulle kielelle (albania, arabia, englanti, farsi, somali, viro). Kielivalinta perustui RISEn asiakastilastossa esitettyihin vankien yleisimpiin kieliin. Oppilaitokset ohjeistettiin tulostamaan paperiset lomakkeet, keräämään vastaukset opiskelijoilta ja postittamaan vastaukset Silta-Valmennusyhdistykselle.

Kyselyn ohjeessa tuotiin esiin, että arvioinnin tarkoitus ei ole opiskelijoiden, yksiköiden tai yksittäisten kurssien onnistumisen mittaaminen vaan perustaitovalmennuksen toteutuskelpoisuuden ja kehittämistarpeiden arviointi. Tiedonkeruu perustui vapaaehtoisuuteen ja suostumukseen. Kyselyissä ei kerätty vastaajien henkilötunnuksia tai taustamuuttujia eikä alkuperäiset ja palautekyselyjen vastauksia voi yhdistää toisiinsa.

Asiantuntijakysely toteutettiin 7.11.—17.12.2024. Vastauksia saatiin vankiloiden ja oppilaitosten edustajilta yhteensä 25. Asiantuntijoiden ja opiskelijoiden näkemyksiä suhteutetaan raportissa toisiinsa mutta vastauksia ei eritellä yksiköittäin tai kurssikohtaisesti.

Kyselyyn vastanneet

Opiskelijakysely toteutettiin paperikyselynä vankien rajoitetun internetin käytön vuoksi. Vastauksia saatiin kaikkien viiden osahankkeen toteutuksista. Alkukyselyyn vastasi 15.9.2025 mennessä yhteensä 820 ja loppukyselyyn 500 opiskelijaa.

Perusjoukkoa, eli potentiaalisia kyselyyn vastaajia oli noin 900, eli kaikki perustaitovalmennukseen 15.9.2025 mennessä osallistuneet henkilöt. Alkukyselyn vastausprosentti oli siis peräti 91 prosenttia ja palautekyselyn 55 prosenttia. Kysely ei sisältänyt pakollisia kysymyksiä, joten kysymyskohtainen vastausmäärä vaihtelee jonkin verran. Palautekyselyyn vastanneita oli 40 prosenttia vähemmän kuin alkukyselyyn vastanneita. Vastaukset selittyvät osin koulutuksen keskeytymisellä esimerkiksi toiseen yksikköön siirtymisen takia.

Alkukyselyn vastaajista valtaosa (91%) käytti suomenkielistä lomaketta. Muulla kielellä kuin suomeksi vastanneiden osuus oli 9 prosenttia. Heistä useimmat vastasivat englanninkieliseen lomakkeeseen. Muulla

kuin englannin kielellä alkukyselyyn vastasi vain 7 henkilöä. Palautekyselyyn vastanneista lähes kaikki (96 %) käyttivät suomenkielistä lomaketta. Loput 4 prosenttia käyttivät englanninkielistä lomaketta.

Vastaajien lukumäärä vaihteli yksiköittäin. Suljetuissa yksiköissä alkukyselyyn vastasi 290 opiskelijaa ja palautekyselyyn 148. Avoimista yksiköistä kyselyvastauksia saatiin alkukyselyyn 529 ja palautekyselyyn 352. Koulutukseen osallistuneiden ja kyselyyn vastanneiden määrät kuvastavat erilaisia toteutusmalleja, vankiloiden kokoa ja muita eroja. Kokeilun alkuvaiheessa oli myös jonkin verran päällekkäisyyttä, eli joissakin vankiloissa oli laajempi tarjonta, koska näissä yksiköissä järjestettiin kahden eri koulutuksenjärjestäjän kursseja.

Vankiloiden yksiköt ja osastot ovat turvallisuusluokitukseltaan erilaisia. Avoimissa yksiköissä rangaistustaan suorittavia valmistellaan jo vapautumiseen ja näissä yksiköissä vaihtuvuus on suurempi. Avoimissa yksiköissä toteutettiin esimerkiksi ryhmämuotoisia viikon tai kahden pituisia intensiivikursseja, jolloin saman sisältöiseen valmennukseen osallistui useampia opiskelijoita. Toisaalta yksi opiskelija on voinut myös osallistua usealle eri kurssille, joita yksikössä toteutettiin. Suljetuissa yksiköissä toimintaympäristö on rajoitetumpi ja vankilan turvallisuusympäristö on ohjannut kurssien toteuttamista. Kurssit ovat olleet yleensä pidempikestoisia, esimerkiksi kerran viikossa lukukauden tai koko lukuvuoden ajan, jolloin osallistujien kokonaislukumäärä on pienempi. Suljetuissa yksiköissä myös ryhmäkokoo on ollut pienempi. Valmennusta on toteutettu myös yksilöohjauksena. Joillakin osastoilla kurssille on ollut mahdollista osallistua ainoastaan saman osaston vankien kanssa. Joillekin vankiryhmille osallistumisen kynnystä on madallettu mahdollistamalla non-stop-osallistuminen ja ryhmää on täydennetty uusilla opiskelijoilla tilanteen mukaan.

Kokeiluun osallistuneiden vankilayksiköiden yhteenlaskettu paikkamäärä on noin 1800 ja valmennuksiin osallistui 15.9.2025 mennessä noin 900 henkilöä. Vaikka luvussa huomioitaisiin vaihtuvuus, vapaan sivistystyön järjestämät matalan kynnyksen kokeilu saavutti sille asetetun tavoitteen saada aiempaa laajempi joukko vankeja, esimerkiksi matalasti koulutettuja, lyhytaikaisvankeja ja suomen kieltä taitamattomia opintojen piiriin.

Haastattelut

Arviointia varten haastateltiin yhteensä 35 henkilöä: opiskelijoita (12), vankiloiden ja oppilaitosten edustajia (17) ja vastuuviranomaisia (6).

Opiskelijoiden haastattelut toteutettiin kasvokkain kuudessa eri vankilayksikössä. Asiantuntijahaastattelut toteutettiin rikosseuraamuslaitoksen tiloissa tai etäyhteydellä. Kaikki opiskelijahaastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Työntekijähaastatteluihin osallistui oppilaitosten ja vankiloiden asiantuntijoita yksilö- tai parihaastatteluna. Vastuuviranomaisia haastateltiin pari- tai yksilöhaastatteluina yhteensä kuusi henkilöä. Aineistoa kerättiin lisäksi valtakunnallisilta vankilakoulutuksen päiviltä 20.11.2024, vankiloiden opinnoista vastaavien yhteistyöpalaverissa ja vapaan sivistystyön-toimijoiden sidosryhmätapaamisesta 28.1.2025.

Haastateltaville annettiin etukäteen tietoa arvioinnista ja tiedonkeruun tarkoituksesta ja heiltä pyydettiin suostumus aineiston keruuseen ja arkistointiin jatkokäyttöä varten. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Litteroidusta tekstistä poistettiin kaikki tunnistetiedot. Anonymisoitu aineisto arkistoidaan osallistujien suostumuksella Tietoarkistoon (n.d.) tutkimustarkoitusta varten.

3 Tulokset

Kurssille hakeutuminen ja motivaatiotekijät

Opiskelijoiden alkukyselyssä selvitettiin kurssille hakeutumisen taustaa. Kysymykseen Mistä sait tiedon kurssista? saatiin 796 vastausta (Taulukko 1), eli monet kertoivat saaneensa tietoa useammasta kuin yhdestä lähteestä. Valtaosa (56 %) kertoi saaneensa tiedon vankilan henkilökunnalta, useammin opinto-ohjaajalta tai erityisohjaajalta (36 %) kuin vartijalta tai rikosseuraamusesimieheltä (20%). Viidennes vastaajista (20 %) kertoi kuulleensa kurssista toiselta vangilta. Tietoa oli saatu myös opettajalta (15 %), ja osaston ilmoitustaululta tai sellipäätteeltä (9 %).

Mistä sait tiedon kurssista?	n	%
Opettaja kertoi kurssista.	120	15
Toinen vanki kertoi kurssista.	157	20
Opinto-ohjaaja / erityisohjaaja kertoi kurssista.	289	36
Osaston vartija / rikosseuraamusesimies kertoi kurssista.	159	20
Näin kurssin tiedotteen ilmoitustaululla.	59	7
Näin kurssin tiedotteen sellipäätteellä.	12	2
Yhteensä	796	100

Taulukko 1 Mistä sait tiedon kurssista? Opiskelijat, alkukysely.

Noin kymmenen prosenttia tähän kysymykseen vastanneista ilmaisi näiden lisäksi muun tiedonsaantikanavan (Muu, mikä?). Puolet heistä (n:39) ilmaisi eri tavoin kokeneensa, että heidät oli velvoitettu osallistumaan kurssille.

Työnjohto melkein pä pakotti kurssille. Sanoi olevan vapauden valmistelua.

Kuuluu viikko-ohjelmaan.

Jotkut puolestaan ilmaisivat olleensa itse aktiivisia kurssille päästäkseen. He olivat tiedustelleet mahdollisuutta päästä opiskelemaan joko opettajalta tai vankilan henkilöstöltä.

Sanoin itse, että haluan opiskella. Sen jälkeen opinto-ohjaaja jutteli kanssani.

Opiskelijoiden osallistumismotivaatiota selvitettiin alkukyselyssä kahdella tavalla: avoimella kysymyksellä ja pyytämällä arvioimaan esitettyjen tekijöiden vaikutusta osallistumispäätökseen.

Avoimeen kysymykseen saatiin yhteensä 578 vastausta, eli motivaatiostaan kertoi omin sanoin noin 70 prosenttia vastaajista. Yhdessä vastauksessa saatettiin mainita useita tekijöitä, kuten kurssisisällön kiinnostavuus, osallistumisvelvoite, ja kurssin hyöty tulevaisuuden kannalta. Vastaukset on luokiteltu esiintymistiheyden mukaan seuraavaan kuuteen kategoriaan (1) kiinnostava sisältö, (2) osallistumisvelvoite, (3) yleinen mielenkiinto opiskelua ja uuden oppimista kohtaan, (4) ajan kulumisen ja

vaihtelu arkeen, (5) hyöty arjen sujumisen ja tulevaisuuden kannalta ja (6) epätietoisuus tai vaihtoehtojen puute. Vastauskategoriat ja esimerkkejä vastauksista on koottu seuraavaan taulukkoon (Taulukko 2)

Yhteensä 199 vastaajaa kertoi motivaatiokseen itseään kiinnostavan kurssisisällön (esim. musiikki, kuvis, ruoka, arjen taidot, yhteiskunta, digitaidot). Lähes yhtä moni (171) ilmaisi osallistumisen syyksi kokemansa osallistumisvelvoitteen. Näistäkin vastaajista moni toi kuitenkin esiin, että olisi osallistunut muutenkin ja koki kurssin mielenkiintoisena. Yli sadan vastaajan (n:134) motivaationa oli yleinen mielenkiinto ja halu oppia uutta. Lisäksi kurssille oli osallistuttu siksi, että oli tarve saada vaihtelua, tai "edes jotain" tekemistä arkeen (65) tai muutamissa tapauksissa siksi, että muita vaihtoehtoja ei ollut tarjolla. Hyötynäkökulmaa painottaneissa vastauksissa (66 vastausta) tuotiin esiin sekä vankeusajan hyötyjä (esim. pystyy kommunikoimaan paremmin henkilökunnan kanssa, edistää rangaistusajan suunnitelmaa tai toiseen koulutukseen pääsyä) että hyötyjä vapautumista ja työllistymistä silmällä pitäen (CV:n laatiminen tai päivittäminen, työnhaku, digitaitojen ylläpitäminen). Osallistumisen hyötyinä mainittiin lisäksi toimintaraha ja mahdollisuus suorittaa osaamismerkkejä.

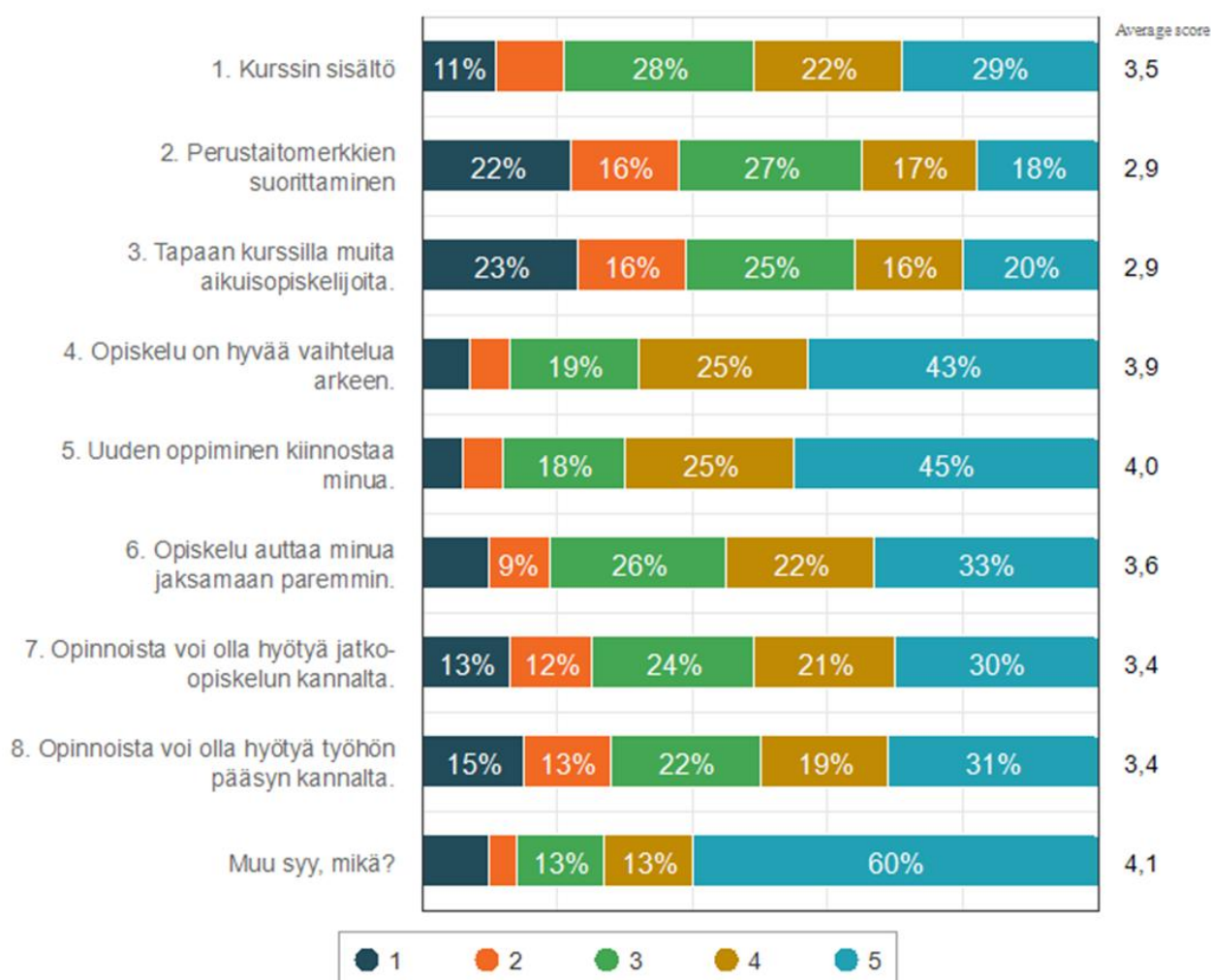
Motivaatiokategoria	Esimerkkivastaus	n	%
Kiinnostava sisältö	Olen motivoitunut ja kiinnostunut taulukkolaskennasta, jota kurssi tarjoaa. Haluan oppia ruoanlaittoa. I would like to talk or understand context when people are talking Finnish language around me. Aihe sekä kiinnostaa että herättää innostusta omalla ajalla asiaan syventymiseen Jotta voisin kehittää taitojani yhteiskunnassa ja kansalaisena toimimisessa.	199	34
Velvoite osallistua	Kurssi oli pakollinen tuomioni osa. Taitaa olla pakollinen ja saahan tästä hyvää tekemistä. Kurssi oli pakollinen, mutta oli myös omasta mielestä hyvä. Vartija tuli sanomaan, että minun pitää osallistua tälle kurssille.	171	30
Yleinen mielenkiinto ja halu oppia uutta	Halu kehittää itseään. Kiinnostuksen ja rutiinin saamiseksi. Yleis-sivistystä. Kaikki tekeminen on täällä ERITTÄIN TÄRKEÄÄ! Haluan oppia uusia taitoja. Se auttaa oppimaan tämän maan kulttuuriin liittyviä asioita ja myös auttaa kehittymään elämään liittyvissä asioissa. Haluan osallistua kaikkeen, missä voi oppia jotain.	134	23
Ajankulu ja vaihtelu arkeen	Haluan saada sisältöä päiviin. Saan ajan kulumaan vankilassa. Halusin vaihtelua päiväjärjestykseen.	65	11

	I also want something to do during my days here. Keeping my mind busy.		
Hyöty arjen tai tulevaisuuden kannalta	Haluan saada peruskoulun suoritettua. Osaamispisteiden takia. To get some kind of certificate. Saa merkinnän rangaistusajan suunnitelmaan. Minulle hyötyä tulevaisuudessa. Haluan ottaa kaiken hyödyn täällä olost.	66	11
Epätietoisuus ja vaihtoehtojen puute	En tiedä. Muuten vaan. Koska sitä tarjottiin. Kuvittelin kurssin olevan hyödyllinen. Ei ollut muutakaan tarjolla. Paljon muuta virikkeellistä tekemistä ei ole saatavilla.	<20	

Taulukko 2. Osallistumismotivaatio. Opiskelijat, alkukysely, avoin vastaus.

Monivalintakysymykseen ”Miten paljon nämä asiat vaikuttivat siihen, että päätit osallistua kurssille?” vastasi 806 henkilöä (Kuvio 1). Tarjottuja vaihtoehtoja pyydettiin arvioimaan Likert-asteikolla 1= ei ollenkaan, 2= vähän, 3= jonkin verran, 4= melko paljon, 5= erittäin paljon.

Korkeimman keskiarvon saivat vaihtoehdot ”Uuden oppiminen kiinnostaa minua” (ka 4,0) ja ”Opiskelu on hyvää vaihtelua arkeen” (ka 3,9). Näitä tekijöitä osallistumispäätöksen taustalla ilmaisi ainakin jonkin verran lähes yhdeksänkymmentä prosenttia vastaajista (vastausvaihtoehdot 3-5: 88% vastauksista). Seuraavaksi korkeimman keskiarvon saivat vaihtoehdot ”Opiskelu auttaa minua jaksamaan paremmin” (ka 3,6) ja ”Kurssin sisältö” (ka 3,5). Näiden tekijöiden merkitystä osallistumiselle ilmaisi ainakin jonkin verran noin kahdeksänkymmentä prosenttia vastaajista. Perustaitomerkkien suorittaminen tai muiden kurssilaisten tapaamisen merkitys osallistumismotivaatiolle jakoi vastaajien näkemykset melko tasaisesti, eli joillekin osaamismerkki olivat tärkeitä, mutta ei kaikille. Myös opintojen hyöty jatko-opintojen ja työllistymisen kannalta vaihtoehtojen vastaukset jakautuivat, mikä kuvastaa erilaisia tilannetekijöitä ja tarpeita sekä vankien näkemyksiä suhteutettuna yksittäisen kurssin sisältöön ja sen kiinnostavuuteen.

Kuvio 1. Osallistumispäätökseen vaikuttaneet asiat. Opiskelijat, alkukysely

Kuviossa alimpana näkyvään vaihtoehtoon Muu syy, mikä? vastasi 71 henkilöä. Yleisin selite (n: 16) oli eri tavoin ilmaistu kokemus velvoitteesta osallistua. Lähes yhtä moni (n:15) piti opiskelua, oppimista ja osallistumista itsessään tärkeänä. Ajan kuluttamisen tai kurssin vaihtoehtona jollekin muulle toiminnalle mainitsi kolmetoista opiskelijaa. Myös erityiset kurssisisällöt, kuten musiikki (n: 9) mainittiin osallistumisen syynä. Kurssin välillisiä hyötyjä kuvasi kahdeksan vastaajaa, esimerkiksi Rangaistusajan suunnitelman (Ransu) edistäminen, avovankilaan pääsy ja lupa oman tietokoneen käyttöön. Kurssin sosiaalista merkitystä kuvasi seitsemän vastaajaa. Kolme heistä mainitsi opettajan. Kurssille osallistumisen merkitys liitettiin myös elämänlaatuun ja haluun normalisoida sosiaalisia suhteita oman perheenjäsenen tai muiden ihmisten kanssa.

Ihmisarvon saaminen edes hetkeksi.

Haluan kehittää itseäni niin paljon, kuin mahdollista täällä vankilassa ollessa.

Käytännön järjestelyt

Kurssit toteutettiin oppilaitoksen ja vankilayksikön yhteistyössä pääosin vankien toiminta-ajan puitteissa.

Asiantuntijat

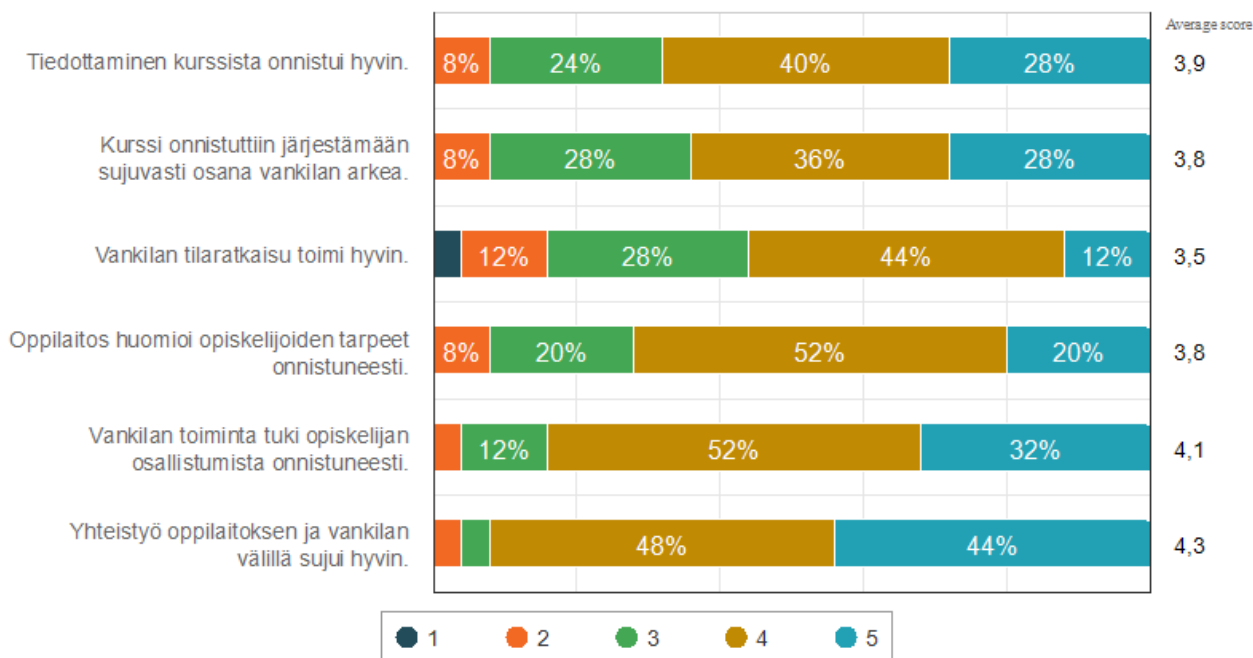
Vastaajia pyydettiin arvioimaan valmennuksen järjestämisen onnistumista. Vastausvaihtoehdot sai pisteyttää Likert-asteikolla 1-5 (1=täysin eri mieltä, 3= ei samaa eikä eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä).

Yleisarviot käytännön järjestelyjen onnistumisesta olivat hyvät, mutta vastauksissa nousi esiin myös koettuja haasteita, joita tuotiin esiin avoimissa vastauksissa.

Tyytyväisimpiä asiantuntijat olivat yhteistyöhön vankilan ja oppilaitoksen välillä ja vankilan kykyyn tukea opiskelijoita onnistuneesti. Oppilaitoksen kykyyn huomioida opiskelijoiden tarpeet oltiin myös verrattain tyytyväisiä.

Eniten haasteita asiantuntijat olivat kokeneet vankilan tilaratkaisuissa, jonkin verran kurssista tiedottamisesta ja kurssin sujuvassa järjestämisessä osana vankilan arkea.

Ulottuvilla olevien tilojen käyttö... hieman vapaampi liikkuminen tilassa edistäisi huomattavasti toiminnallisten ja vuorovaikutteisten menetelmien käyttömahdollisuuksia. Kansalaisena yhteiskunnassa -kurssi on keskeiseltä osalta myös sosiaalista vuorovaikutusta ja esim. kahvinkeittolupa toisi mahdollisuuden arjen pieniin myönteisiin kokemuksiin.

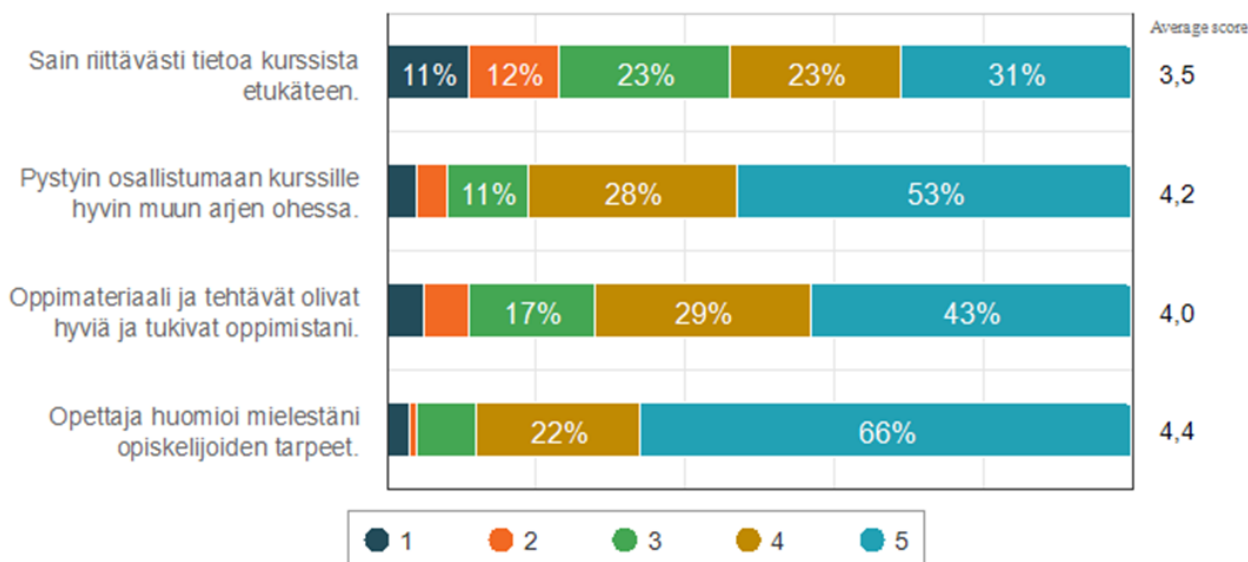
Kuvio 2. Käytännön järjestelyt. Asiantuntijakysely.

Onnistumisesta samaa ja täysin samaa mieltä (Likert 4 ja 5) olevien osuudet

Yhteistyö oppilaitoksen ja vankilan välillä sujui hyvin	92%
Vankila tuki opiskelijoiden osallistumista onnistuneesti	84%
Oppilaitos huomioi opiskelijoiden tarpeet onnistuneesti	72%
Tiedottaminen kurssista onnistui hyvin	68%
Kurssin onnistuttiin järjestämään sujuvasti osana vankilan arkea	64%
Vankilan tilaratkaisu toimi hyvin	56%

Opiskelijat

Opiskelijoille esitettiin palautekyselyssä neljä väitettä kurssin käytännön toteutukseen liittyen, joita he arvioivat Likert -asteikolla 1—5 (1= täysin eri mieltä, 2= osittain eri mieltä, 3= osittain samaa mieltä, 4= samaa mieltä, 5= täysin samaa mieltä). Vastaajat (n:497) olivat keskimäärin tyytyväisiä kurssin toteutukseen (ka 4,0). Korkeimman keskiarvon (4,4) sai väittämä ”Opettaja huomioi mielestäni opiskelijoiden tarpeet”, kun peräti 88 prosenttia vastaajista oli samaa tai täysin samaa mieltä tästä väittämästä. Opiskelijoiden vastausten mukaan he pystyivät osallistumaan kurssille muun arjen ohessa (ka 4,2, samaa tai täysin samaa mieltä oli 81 prosenttia) ja oppimateriaali ja tehtävät olivat hyviä ja tukivat heidän oppimistaan (ka 4,0, samaa tai täysin samaa mieltä oli 72 prosenttia). Eniten vastaukset hajautuivat väitteessä ”Sain riittävästi tietoa kurssista etukäteen”.

Kuvio 3. Kurssikäytäntöjen onnistuminen. Opiskelijat. Palautekysely.

Tiedonsaannin ongelma selittynee osin kurssien kokeiluluonteisuudella. Vakiintuneita toimintatapoja kurseista tiedottamiseen ei ole ollut vielä käytössä. Vankilaympäristössä ei ole ollut mahdollista hyödyntää digitaalisia sovelluksia, joita vapaan sivistystyön oppilaitokset muutoin käyttävät koulutusten hallintaan, markkinointiin ja kurseille ilmoittautumiseen. Uuden toiminnan käynnistämisestä ei ole osattu riittävästi tiedottaa osallistujille, kun toiminta on vankiloissa työntekijöillekin uutta. Myös yksikkökohtaisia eroja oli tiedottamisen käytännöissä, ja miten koulutustarjonnasta yleensä tiedotetaan vangeille.

Hyödyt ja vaikutukset

Kurssisisällöt

Kokeilun tavoitteena oli kehittää perustaitoja, kuten sosiaalisia taitoja, oppimaan oppimista ja opiskelutaitoja, yhteiskunnan palvelujärjestelmän ja päätöksenteon tuntemista, luku-, kirjoitus-, numero- ja digitaitoja sekä kykyä huolehtia omasta ja läheisten hyvinvoinnista. Perustaitojen oppiminen tuli nivoa kurssin toteutukseen osaamisperusteisen opetussuunnitelman mukaisesti. Vapaan sivistystyön toimijoilla oli vapaus suunnitella oppisisällöt.

Kurssitarjonta ja -sisällöt vaihtelivat eri yksiköissä. Vapaan sivistystyön opintoina tarjottiin taito- ja taideaineita, kuten musiikki-, kuvataide- ja käsityökurseja; kehon ja mielen hyvinvointia edistäviä liikunta-, rentoutus- ja omasta hyvinvoinnista huolehtimisen kurseja; arjen taitoja, kuten ruuanlaitto- ja kansalaisena toimimisen kurseja; digitaitokurseja ja uraohjausta; kielikurseja kuten suomen kielen ja englannin alkeiden opetusta. Lisäksi perustaitojen opetusta hyödynnettiin jossain määrin tutkintotavoitteisen koulutuksen tukena. Opiskeltiin esimerkiksi matematiikan ja luonnontieteiden perusteita tai muita opiskelijan tarvitsemia sisältöjä, joita he tarvitsivat opinnoissa suoriutumiseksi.

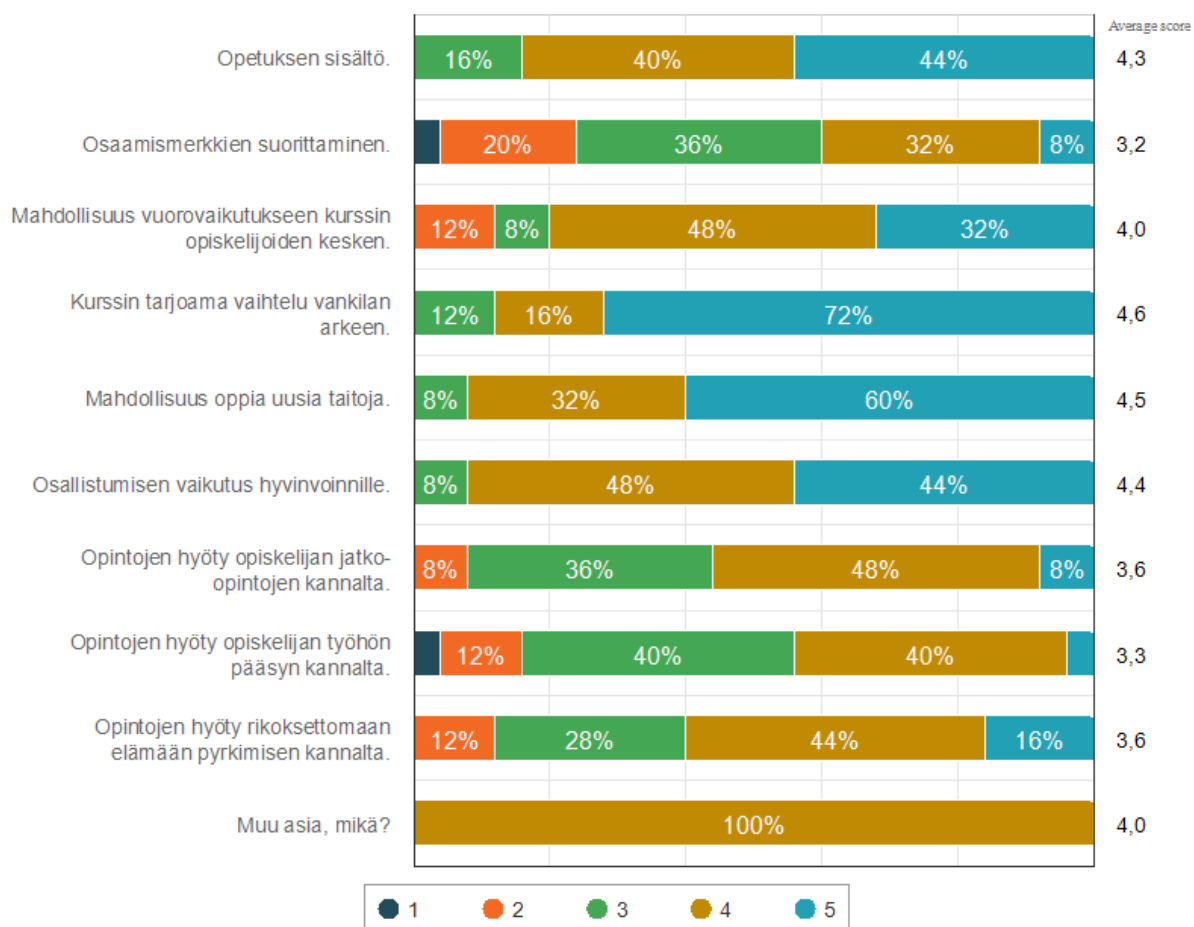
Asiantuntijoiden arvio hyödyistä

Vankiloiden henkilökunta ja vapaan sivistystyön toimijat toivat esiin, että opintojen henkilökohtaistaminen ja räätälöinti on keskeistä, koska yksiköiden toimintaympäristöt ovat erilaisia ja osallistujilla on yksilöllisiä tarpeita.

Oppisisällöt räätälöidään ryhmän ja yksittäisen opiskelijan edellytysten, tarpeiden, tavoitteiden ja kiinnostusten pohjalta. Kaikki ryhmät tai opiskelijat eivät opiskele kaikkia sisältöjä.

Asiantuntijat arvioivat opintojen hyötyä opiskelijoille Likert asteikolla 1-5 (1-2 vähän hyötyä; 3-5 jonkin verran, melko, erittäin hyödyllistä).

Korkeimmalle vastaajat arvioivat valmennukseen osallistumisen tarjoaman vaihtelun vankilan arkeen (ka 4,6), mahdollisuuden oppia uusia taitoja (ka 4,5) ja osallistumisen vaikutuksen osallistujien hyvinvoinnille (ka 4,4). Kaikki vastaajat arvioivat myös opetuksen sisältöjen olleen hyödyllistä (ka 4,3). Myös mahdollisuus vuorovaikutukseen muiden opiskelijoiden kanssa nähtiin hyödylliseksi (ka 4,0). Hieman vähemmän vastaajat arvelivat osallistujien saavan hyötyä jatko-opintoihin pääsyn (3,6) ja rikoksettomaan elämään pyrkimisen (3,6) ja työhön pääsyn (3,3) kannalta tai osaamismerkkien suorittamisesta (ka 3,2).

Kuvio 4. Opintojen hyöty. Asiantuntijakysely.

melko paljon tai erittäin paljon hyötyä(4-5)

Kurssin tarjoama vaihtelu vankilan arkeen	88%
Mahdollisuus oppia uusia taitoja	92%
Opetuksen sisältö	84%
Osallistumisen vaikutus hyvinvoinnille	92%
Mahdollisuus vuorovaikutukseen kurssin opiskelijoiden kesken	80%
Hyöty rikoksettomaan elämään pyrkimisen kannalta	60%

Seuraavassa hyötyjä kuvaavassa osiossa kyselyn vaihtoehtoon Muu, mikä? -vastaukset on yhdistetty haastattelussa saatuihin vastauksiin.

Avoimeen kysymykseen *Mitä hyötyjä vankiloissa toteutettavalla perustaito- ja valmennuksella mielestäsi on?* vastasi 25 asiantuntijaa. Kyselyssä pyydettiin erittelemään hyötyjä opiskelijoiden, oman organisaation ja yhteiskunnan näkökulmasta.

Monipuolisimmin vastaajat kuvasivat havaintojaan ja käsityksiään toiminnan hyödyistä opiskelijan kannalta. Vastauksissa tuotiin esiin omia käsityksiä ja opiskelijoilta kuultuun palautteeseen perustuvia näkemyksiä. Asiantuntijat kuvasivat toiminnan hyötyjä etenkin yhteiskuntaan integroitumisen ja rikoksettoman elämän kannalta. Jonkin verran tuotiin esiin myös hyötyjä oman organisaation, yhteiskunnan tai oman työn kannalta.

Hyöty opiskelijoille

Vaihtelu vankilan arkeen. Kurssin arvioitiin hyödyttävän opiskelijoita tarjoamalla mielekästä tekemistä, sisältöä ja vaihtelua vankilan arkeen.

Kyllähän se ihmisille tuo semmosta mielekästä tekemistä ja katkeaa sitten vähän se sellissä olo, ku siellä on niin paljon kuitenkin joutuu olemaan.

Mahdollisuus oppia uusia taitoja, opetuksen sisältö. Opiskelijoiden nähtiin hyötyn koulutuksesta sen tarjoaman tavoitteellisen ja tarkoituksenmukaisen toiminnan kautta. Opiskelijoilta oli saatu positiivista palautetta erityisesti tiedoista ja taidoista, joita he olivat saaneet jatko-opintoihin tai työhön hakeutumiseen. Erilaisten taitojen oppiminen ja perustaidot nähtiin oppimisen avaimena, mikä on merkityksellistä jatko-opintojen kannalta. Osallistujien ymmärrys erilaisista oppimiskäsityksistä lisääntyi.

Perustaito- ja valmennukset kehittävät vankien työelämä- ja sosiaalisia taitoja ja tarjoavat mahdollisuuden oppia uusia asioita, joita he eivät tavallisesti hakeutuisi opiskelemaan.

Osallistumisen vaikutus hyvinvoinnille. Kurssin hyötynä asiantuntijat toivat esiin vankien hyvinvoinnin ja elämänhallinnan paranemisen. Kurssille osallistuminen nähtiin tärkeänä tekijänä vankien arjessa, koska se tukee ja edistää fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin toteutumista. Vastaajat toivat esiin havaintojaan osallistumisen mielen hyvinvointia edistävästä muutoksesta, joka oli *"silmin nähtävää."*

Osallistumisella on ollut tärkeä hyvinvointia edistävä vaikutus.

Sosiaaliset taidot. Vastaajat toivat esiin, että perustaito- ja valmennukset kehittävät vankien sosiaalisia taitoja. Osallistumisen sosiaalinen puoli nähtiin merkityksellisenä myös sen hyvinvointia edistävän vaikutuksen kautta. Koulutus tarjosi mahdollisuuden keskusteluihin ja yhteistyöhön kurssin muiden osallistujien ja opettajan kanssa. Vuorovaikutuksen myötä sosiaaliset taidot paranivat.

Opintojen hyöty jatko-opintojen ja työelämään pääsyn kannalta. Avoimissa vastauksissa tuotiin esiin laajasti hyötyjä rikoksettomaan elämään pyrkimisen kannalta. Näitä hyötyjä ovat esimerkiksi lisääntynyt tieto yhteiskunnan toiminnasta ja tietouden ja osaamisen lisääminen työelämästä ja koulutusmahdollisuuksista. Myös kurssin sisältö muutoksen mahdollistamisessa oli huomioitu.

Keskusteltiin aiheesta, mitä hyvinvointi on muutakin kuin raha.

Asiantuntijat olivat saaneet opiskelijoilta positiivista palautetta tiedoista ja taidoista, joita he olivat saaneet jatko-opintoihin tai työhön hakeutumiseen. Nämä opintoihin, toimeentuloon, työelämään ja talouteen liittyvät perustaidot ovat tarpeellisia vapautumisen ja yhteiskuntaan integroitumisen vaiheessa.

Matala kynnyks. Kurssille pääseminen ei edellyttänyt aiempaa osaamista eikä erityisiä pääsyvaatimuksia ollut. Tämä mahdollisti sen, että osallistujiksi saatiin houkuteltua myös heitä, joilla ei ollut jaksamista tai osaamista pidempikestoiseen ohjattuun toimintaan tai koulutukseen. Perustaitovalmennus nähtiin matalan kynnyksen toimintana, jossa opiskelija voi tutustua erilaisiin koulutuksiin ja koulutusmahdollisuuksiin. Opiskelijoita oli autettu suuntautumaan työelämään tekemällä näkyväksi työmarkkinoiden nykytilaa ja tulevaisuutta. Opiskelupaikan tai työnhaun hakemisen käytäntöjen harjoittelu auttoi madaltamaan hakeutumisen kynnystä.

Siirtyminen varsinaiseen koulutusjärjestelmään vaatii riittäviä perustaitoja, joita kokemuksemme mukaan ei monella opetukseen osallistuvalla ole.

Persoonan kasvun tukeminen. Näkökulma, jonka useat vastaajat nostivat esiin, oli osallistumisen voimaannuttava vaikutus: vangin itsetunnon, itsetuntemuksen ja motivaation vahvistaminen. Mielekkään tekemisen, ryhmään ja toimintaan osallistumisen nähtiin auttavan opiskelijaa ymmärtämään omia vahvuuksiaan ja tunnistamaan kykynsä oppia, ideoida ja soveltaa opittua. Osallistumisen oli nähty vahvistavan vankien itsetuntoa ja motivaatiota.

...vankila on mitä parhain paikka tarjota sitä apua, tukea, mahdollisuuksia oppia asioita ja löytää itsestään niitä voimavaroja ja vahvuuksia. Sitähän tää vapaan sivistystyön toiminta tarjoaa yleisemminkin sitten yhteiskunnassa.

Osallistumisen nähtiin vahvistavan opiskelijoiden itsetuntoa ja motivaatiota. Itsetunnon tukeminen ja valoisamman tulevaisuuden luominen ja sitä kautta yksilön tukeminen tuomion jälkeen nähtiin tärkeäksi. Perustaitovalmennus tarjoaa monenlaisia keinoja tutustua itseensä ja parantaa omaa osaamista ja itsetuntoa. Säännöllinen ja ohjattu opetus on keino motivoida opiskelijaa harrastamaan jatkossakin.

Erityisesti noilla nuorilla on usein semmonen käsitys, että he ei osaa mitään ja he ei selviä mistään. Ni sitte ku ne yks kaks totee, että hepäs selviytyki vaikka siitä Marttojen arjen taidoista, että eiks tää ruoanlaitto ollukkaa kuitenkin sitte tän vaikeempaa, ja osasinkos sittenkin. Ni mä uskon että sekin vie sitä vankia eteenpäin, että se uskaltaa ja uskoo, että se osaaki ku se vaan menee johonki.

Rikoksettomaan elämään pyrkiminen. Perustaitovalmennuksen yhtenä tehtävänä nähtiin tukea vankia laitospöytäelämässä, ja sen myötä kehittää myös siviilissä pärjäämistä. Vankeusaikana pärjäämisen tukemisella nähtiin heijastusvaikutuksia myös rikoksettoman elämäntavan tukemiseen. Valmennus mahdollisti myös

syvällisempää pohdintaa rikoksettomasta elämästä. Näitä aiheita olivat esimerkiksi: *”Miksi työnteke kannattaa, miksi veroja pitää maksaa ja mitä pahaa saa aikaan pimeällä kaupalla”*.

Osallistuminen tukee opiskelijan koulutus- ja urapolkujen löytämistä ja tätä kautta tukee rikoksetonta elämää.

Asiantuntijoille perustaitovalmennus on tarjonnut uudenlaisen mahdollisuuden motivoida vankia elämänmuutokseen ja tarjota tukea vankilan arjessa ja siviiliin pääsyyn valmistautumisessa. Vuorovaikutus ryhmässä ja vankilan ulkopuolisen henkilön (opettajan) kanssa on vahvistanut opiskelijoiden itsetuntoa ja käsitystä, että hän kelpaa ja kykenee muuhunkin kuin elämäntyylisiin, miksi on vankilassa. Opiskelijan roolissa vanki on tullut nähdyksi ja kuulluksi itsenään, mikä mahdollistaa identiteettityön ja lisää kykyä reflektointiin.

Opiskelijoille koulutus tarjoaa kiireettömän mahdollisuuden itsensä kehittämiseen ja itsetunnon vahvistamiseen matkalla kohti rikoksetonta elämää.

Hyöty organisaatiolle: vapaan sivistystyön-oppilaitokset ja vankilat

Vapaan sivistystyön-oppilaitokset

Kokeiluun osallistuneet kansanopistot toivat esiin vankilakoulutuksen toteuttamisen keskeisenä osana toimintaansa. Perustaitovalmennuksen toteuttaminen vankilassa nähtiin uutena toimintakanavana ja koulutustehtävänä. Vankilakoulutus sopii vastaajien näkemyksen mukaan erittäin hyvin kansanopistojen koordinoitavaksi, koska suurin osa opistojen opetuksesta on muutenkin aikuisten perustaitoihin keskittyvää.

Tuntiopettajana toimiville vankilaopetus on tarjonnut uuden työkentän. Perustaitovalmennus on mahdollistanut taideaineiden opetuksen vankiloissa.

Kurssit ovat olleet merkityksellisiä, sillä olen vankilaopettaja urani aikana huomannut ja ollut huolissani, kuinka vankiloissa järjestettävä taideopetus on vähentynyt. Hankkeen myötä suuntaa on saatu käännettyä ja toivonkin, että tämä suunta jatkuu.

Kansalaisopistoissa vankilakurssien järjestämisen on nähty toimivan opiskelijalle myös siltana osallistumiseen vapautumisen jälkeen. Tällä tavoin opiston on mahdollista saada toimintansa piiriin aiemmin aliedustettuja osallistujia.

Omale organisaatiolle toiminnan lisääminen on ollut positiivista. Kyselyjä opinnoista on tullut paljon kurssin jälkeen.

Vankilat

Vankiloille perustaitovalmennuksella on ollut suuri merkitys, sillä tarve tämän tyyppiselle koulutukselle on olemassa. Vankiloissa perustaitovalmennus on mahdollistanut vangeille tarkoituksenmukaisen toiminnan järjestämisen ja keinon edistää rangaistusajan suunnitelman mukaisia tavoitteita. Perustaitovalmennus nähtiin tervetulleena lisänä täydentämään vankilassa toteutettavaa kuntoutus-, aktiviteetti- ja perustaitojen valmennuskokonaisuutta.

Säännöllinen ja ohjattu opetus tarjoaa vankila-arkeen sisältöä, minkä on koettu motivoivan vankeja. Merkityksellisen toiminnan on havaittu lisäävän yhteisöllisyyttä vankilassa ja edesauttavan siten myös turvallisuutta. Vankilan näkökulmasta toimintaa kuvattiin hyödylliseksi yksinkertaisesti myös, koska *”vangit ovat tämän ajan poissa pahanteosta”*. Eli toiminta auttaa suuntautumaan muuhun kuin aiempien tai tulevien rikosten *”vatvomiseen”*.

Ulkopuolisen toimijan järjestämä valmennus lisäsi vankien ohjauksen resursseja ja tuki vankilan toimintaa vapautteen valmistelussa. Vankilasta vapautumisen riittävä tuki on keskeistä, erityisesti asunnon hankkiminen ja tuki muiden käytännön asioiden järjestämisessä, jotta siviilielämään siirtyminen onnistuu.

Perustaitovalmennuksen hyödyt vapautteen valmistelussa herättivät ajatuksen, että vapautumisen valmistelussa tarvittaisiin työhönvalmentajan (uravalmentajan) asiantuntemusta, koska sosiaaliohjaajat ja opinto-ohjaajat vastaavat monista muistakin asioista.

Hyöty laajemmin yhteiskunnalle

Yhteiskunnan kannalta tavoitteena on, että vapautuessaan vanki ei enää syyllistyisi uusiin rikoksiin. Rikoksen uusimisen estäminen edistää koko yhteiskunnan hyvinvointia ja turvallisuutta. Vankilan tavoitteena onkin tukea rikollisesta käyttäytymisestä irrottautumista. Yhteiskunnallisella tasolla kaikki toimet, jotka edistävät henkilöiden integraatiota yhteiskuntaan vankilajakson jälkeen ovat tärkeitä. Parhaassa tapauksessa esimerkiksi vankeusaikana alkanut harrastus voi jatkua siviilissä, mikä parantaa edellytyksiä rikoksettomaan elämään.

Vankeusaika voidaan hyödyntää perustaitojen vahvistamiseen. Kansalaisena toimimisen taitojen kehittäminen on tärkeää rikos- ja päihdetaustaisille opiskelijoille, joista useilla on vahva syrjäytymisen kokemus yhteiskunnassa. Mielekäs tekeminen, kokemus ryhmään kuulumisesta ja toimintaan osallistuminen vahvistavat osallisuuden kokemusta.

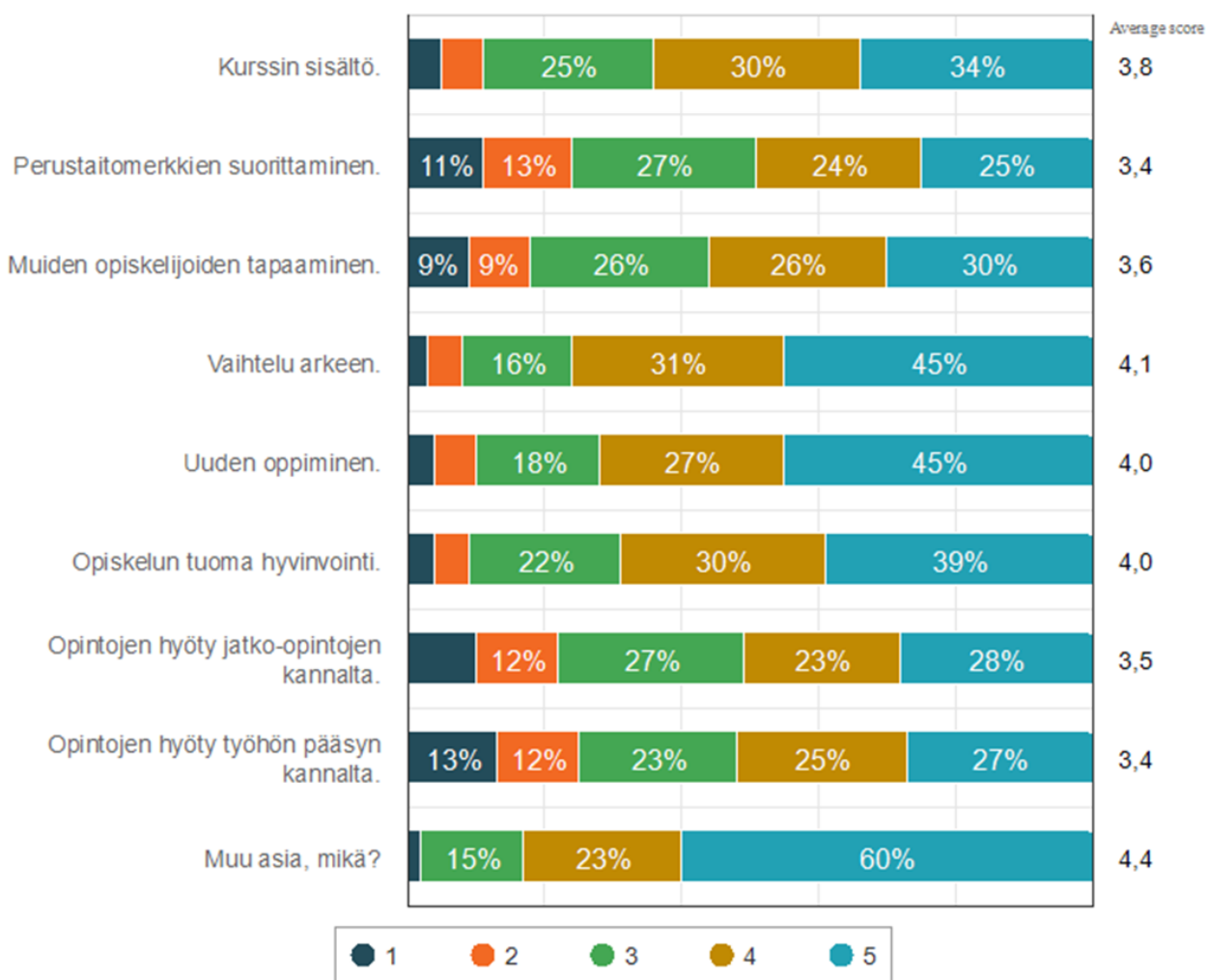
Yhteiskunnallinen vaikutus tulee näkyväksi myös työllistymisen edistämisen kautta. Valmennus tukee opiskelijan koulutus- ja urapolkujen löytämistä ja tätäkin kautta tukee rikoksetonta elämäntapaa. Kurssit kannustavat oppimiseen ja tukevat rikollisuudesta irtautumista, ja uusien taitojen omaksuminen helpottaa yhteiskuntaan sopeutumista vapautumisen jälkeen.

Yhteiskunnan perusarvojen, kuten ihmisoikeuksien toteutuminen on tärkeää myös vankilassa. Perustaitovalmennus tarjoaa uuden mahdollisuuden siihen, että kaikilla vangeilla olisi oikeus oppia ja kehittää itseään.

...mehän [vankilassa] ei tietenkään siinä meidän valtavassa tehtävässä (rikoksettoman elämän edistämisessä) pärjätä yksin. Siksi ajattelen, että tämä on mitä järkevintä ja tarkoituksenmukaisinta ja tarpeellista toimintaa.

Opiskelijoiden arvio kurssin merkityksestä

Opiskelijoilta kysyttiin palautekyselyssä näkemyksiä kurssin merkityksestä. Kysymykseen "Miten tärkeitä seuraavat asiat olivat sinulle?" saatiin 493 vastausta. Merkitystä arvioitiin Likert-asteikolla 1-5 (1=ei ollenkaan tärkeää, 2= vain vähän tärkeää, 3= jonkun verran tärkeää, 4= melko tärkeää, 5= erittäin tärkeää).

Kuvio 4. Miten tärkeitä seuraavat asiat olivat? Opiskelijat, palautekysely.

Opiskelijoiden vastauksissa korkeimmat pisteet saivat vaihtoehdot Uuden oppiminen (ka 4,0) Vaihtelu arkeen (ka 4,1) ja Opiskelun tuoma hyvinvointi (ka 4,0). Eniten hajontaa oli vastausvaihtoehdoissa Perustaitomerkkien suorittaminen (ka 3,4), Opintojen hyöty jatko-opintojen kannalta (ka 3,5) ja Opintojen hyöty työhön pääsyn kannalta (ka 3,4).

Avoimeen kysymykseen, Muu, mikä? vastasi 36 henkilöä. He toivat esiin kurssin sisältöjä (koulutus- ja työmahdollisuuksiin tutustuminen, digitaaliset taidot, kädentaidot, musiikki), toimintaan osallistumisen merkitystä (päivärytmi, kotitehtävät, järkevä tekeminen, aivojen aktivoituminen), hyvinvointihyötyjä (hyvä mieli) ja yhteisöllisyyttä (hyvä ja välittävä opettaja, hyvä ryhmähenki, yhteishengen luominen tekemisen kautta, rakentavat keskustelut).

Olen enemmän kuin kiitollinen, että järjestätte tällaisen kurssin. Mielestäni tämä musa-juttu on ehkä kaikista suurin syy siihen, että miksi haluan irtautua rikollisuudesta. Nykyisin kun mietin, että mitä teen sitten kun olen siviilissä ja en teekään enää rikoksia, niin nykyisin vastaus on helppo: teen musiikkia ja haluan auttaa nuoria pysymään erossa huumeista. Kiitos opinto-ohjaajan ja kurssin opettajan olen alkanut vihdoin tunnistamaan itseni muusikoksi rikollisen sijaan.

Myös haastatellut opiskelijat olivat yleisesti tyytyväisiä kurssien sisältöön. Vastauksissa tuli myös ilmi vaihtoehtojen puute, että kurssille osallistuttiin, koska "muuta ei ollut tarjolla". Jotkut olivat siis osallistuneet myös kursseille, joiden sisältö ei lähtökohtaisesti ollut itselle kiinnostava. Osallistujien taitotasot vaihtelivat, mikä haastoi opettajien osaamista etenkin digitaalisten kurssilla.

Kehittämisehdotuksena tuotiin esiin esimerkiksi se, että tarvittaisiin myös teemoihin syventymistä alkeistason lisäksi. Kaiken kaikkiaan opiskelijat toivoivat laajempaa kurssitarjontaa ja -valikoimaa, jotta kaikilla olisi mahdollisuus osallistua ja kaikille löytyisi mielekästä tekemistä. Erikseen mainittuja toivottuja kurssisisältöjä olivat esimerkiksi **kielikurssit** alkeistasolla, esim. englanti, venäjä, espanja, japani, **digitaitokurssit**, esim. tekoäly, command prompt, kuvankäsittely, **kädentaidot**, esim. neulonta ja **taideaineet**, esim. kuvataide, sarjakuvat.

Kurssin kesto

Kurssien toteutustapa ja laajuus vaihtelivat eri yksiköissä, joten kysymystä kurssin kestosta olisikin järkevämpää tarkastella kurssikohtaisesti. Kuitenkin lähes 60 prosenttia kaikista kysymykseen vastanneista (n:475) opiskelijasta piti kurssia sopivan pituisena ja kolmannes vastaajista olisi halunnut osallistua kurssille pidempään. Liian pitkänä kurssia piti ainoastaan noin 8 prosenttia vastaajista.

	N 475	Percent
sopivan pituinen.	280	58,9%
liian pitkä.	36	7,6%
liian lyhyt.	159	33,5%

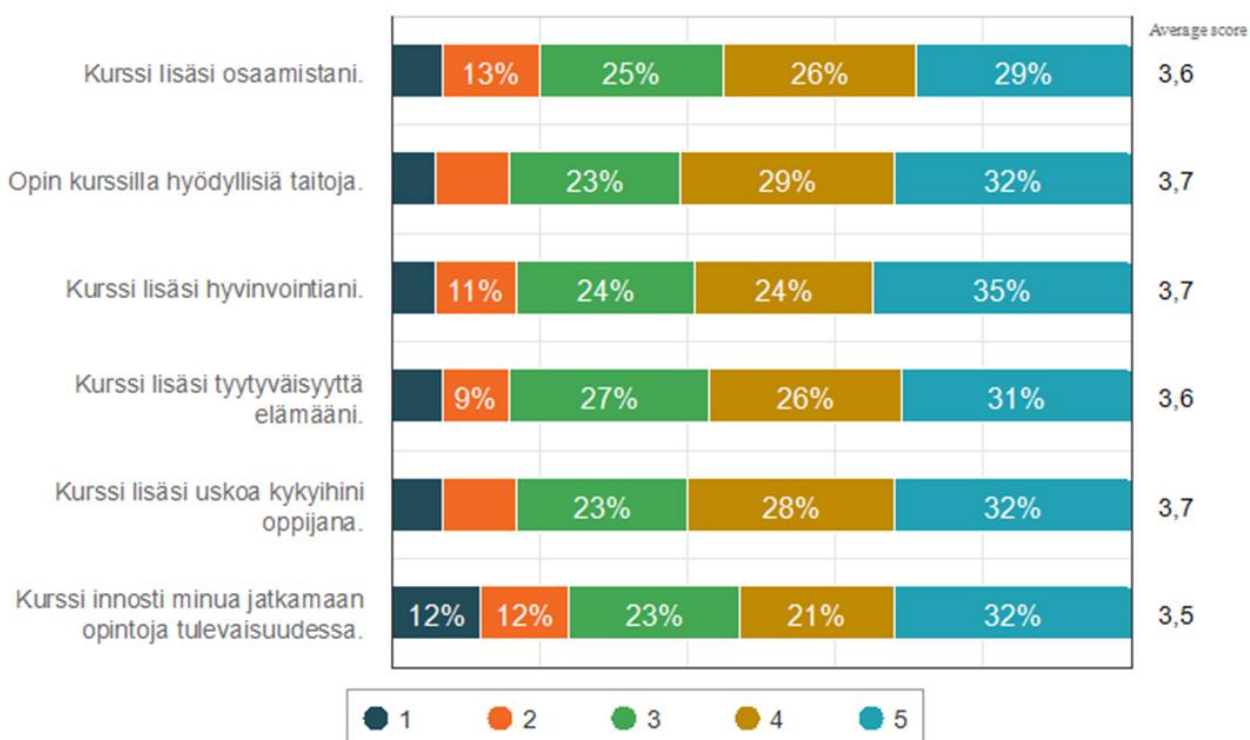
Taulukko 3. Tyytyväisyys kurssin pituuteen. Opiskelijat, palautekysely.

Opiskelijoiden kokemat hyödyt

Opiskelijoita pyydettiin arvioimaan väittämiä kurssilta saaduista hyödyistä Likert asteikolla 1-5. (1=olen täysin eri mieltä, 2=vain vähän, 3= jonkun verran, 4=melko paljon, 5=erittäin paljon hyötyä). Yhteensä 431 opiskelijaa vastasi tähän kysymykseen.

Vastausten mediaani oli kaikissa vaihtoehtoissa 4 (melko paljon hyötyä), joka oli useimmin käytetty arvosana jokaisessa kohdassa. Valtaosa tähän kysymykseen vastanneista (n:489) koki kurssista olleen ainakin jonkun verran hyötyä jokaisen esitetyn vaihtoehdon näkökulmista.

Korkeimman vastauskeskiarvon (3,7) saivat väittämät "Opin kurssilla hyödyllisiä taitoja", "Kurssi lisäsi hyvinvointiani" ja Kurssi lisäsi uskoa kykyihini oppijana".

Kuvio 5. Opiskelijoiden kokemat hyödyt. Opiskelijat, Palautekysely.

	ainakin jonkin verran (3-5)	melko paljon tai erittäin paljon (4-5)
Kurssi lisäsi osaamistani	80%	55%
Opin kurssilla hyödyllisiä taitoja	84%	61%
Kurssi lisäsi hyvinvointiani	83%	59%
Kurssi lisäsi tyytyväisyyttä elämäni	84%	57%

Kurssi lisäsi uskoa kykyihini oppijana	84%	60%
Kurssi innosti jatkamaan opintoja tulevaisuudessa	76%	53%

Opiskelijat pitivät tärkeänä heille tarjoutunutta mahdollisuutta osallistua perustaito- ja valmennukseen. Monet kokivat saaneensa sisältöä päiviinsä ja vaihtelua vankila-arkeen kurssille osallistumisesta. Vankilan toimintojen vähyys tuotiin esiin vastauksissa, joten kurssille osallistuminen oli koettu mielekästä tekemistä lisäävänä asiana. Kurssi oli tarjonnut mahdollisuuden jatkaa vanhaa harrastusta tai löytää uudenlaista mielekästä tekemistä. Kurssit nähtiin mahdollisuutena elämänmuutokseen tai ylläpitää aiempia taitoja tuomion aikana. Esimerkiksi digitaalisten taitojen ylläpitämiseen vankilassa on muutoin vain rajalliset mahdollisuudet. Kurssilla opittujen asioiden koettiin hyödyttävän arkea, opiskelua ja työelämää. Erityisesti digitaalisia taitoja korostettiin tärkeinä taitoina tulevaisuuden opiskelua ja työelämää ajatellen.

***Olen totta kai iloinen siitä, että vankila on ryhtynyt tämmöisiä järjestämään.
Kun mun henkilökohtaisella kohdalla puhutaan syrjäytyneisyydestä isossa
mittakaavassa ja on eletty täysin yhteiskunnan ulkopuolella ja rikollisessa
elämässä. Niin sitten kun ruvetaan opettelemaan normaalien ihmisten tavoille,
niin se on aika iso se pudotus, että pitää lähteekin ihan perusasioista liikkeelle.***

Osan kurseista oli voinut jo lukea hyväksi muihin opintoihin, joten kurssilla oli ollut myös tutkintotavoitteisia opintoja edistävä konkreettinen hyöty. Kurseilta oli haettu tukea muihin opintoihin esimerkiksi matematiikassa. Vapauteen valmentavilla kursseilla oli mahdollisuus suunnitella tulevaisuutta ja edistää esimerkiksi tulevia opintoja ja työnhakua.

Itsensä kehittäminen nostettiin esiin kurssille osallistumisen hyötynä. Osa opiskelijoista toi esille näkemyksen, että on tärkeää hyödyntää vankeusaika kuntoutumiseen ja uuden oppimiseen. Itsensä aktiivisena pitäminen ja kurssille osallistuminen koettiin tärkeäksi. Esiin tuotiin myös oppimisen merkitys yleisesti, vaikka itse aihepiiri ei olisi erityisen mielenkiintoista.

***Vankeusaikana olisi tärkeää, että vangit saisi opiskella tulevaisuutta ajatellen,
muuten se on hukkaan mennyttä aikaa.***

Opiskelijat kuvasivat monia kurssin hyvinvointia lisääviä tekijöitä ja positiivisia tunteita. Etenkin luovan tekemisen kurssit auttoivat jaksamaan ja mahdollistivat tunteiden käsittelyä sekä itsensä toteuttamista. Kurseilla ja oppimisella oli ollut positiivinen vaikutus itsetuntoon ja mielialaan, ja osaamisen tunne on vahvistunut. Positiivisista tunteista mainittiin esimerkiksi ilo, virkistyminen ja yllätys siitä, että vielä oppi uusia asioita.

***Ja tietenkin, että kuinka paljon sillä on ollut vaikutusta hyvinvointiin, että on
päässyt tekemään ja oppimaan uutta. Se on positiivisesti vahvistanu sitä***

uskomusta itsestä. Se, että esimerkiksi... on tullu positiivisia kokemuksia, että okei mä osaan, että on hyvä. Ja vaikka on mennä oman mukavuusalueen ulkopuolelle, on tullu hyvä fiilis sitten, että on tehny ja on onnistunu.

Kurssi tarjosi mahdollisuuden muusta vankilan arjesta erottautuvaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Keskustelut ja yhdessä tekeminen lisäsivät tyytyväisyyttä elämään. Toisilta oppiminen tai mahdollisuus tukea muiden oppimista mahdollistui kursilla. Sosiaalisten taitojen kehittyminen mahdollistui kurssikontekstissa käydyssä vuorovaikutuksessa.

Kurssilla oli hyviä keskusteluja tosi paljon ja pystyi ottamaan kantaa.

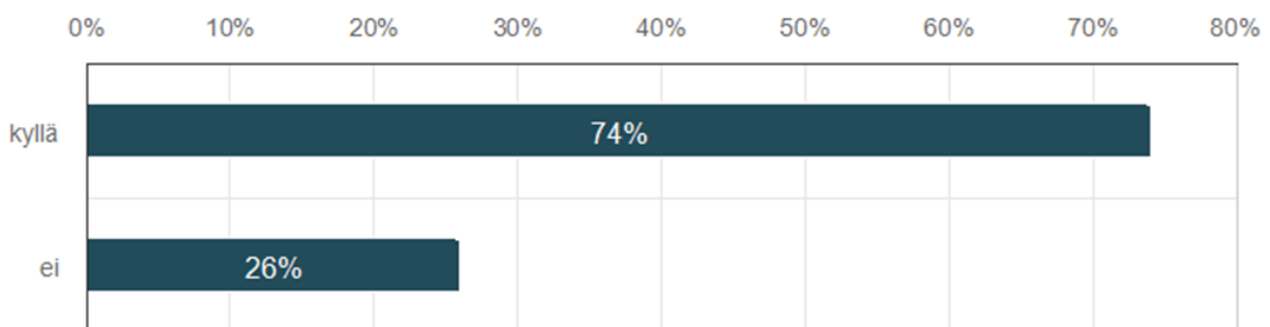
Esimerkiksi aamusta katsottiin uutisia ja sitten oli keskusteluja niistä ja mitä maailmalla tapahtuu... Kurssilla jäi itselle hyvä kuva, me oltiin opiskelijoita ja juteltiin normaaleista asioista.

Osaamismerkit

Opetushallitus (OPH, n.d.) on kehittänyt ja ottanut käyttöön kansalliset perustaitojen osaamismerkit (KAPOS), jotka keskittyvät aikuisten työelämän perustaitoihin. Merkkien avulla voidaan tunnistaa, tunnustaa ja saada näkyväksi työelämässä tarvittavaa laaja-alaista ja yleistä osaamista. Osaamismerkkien sisältö kattaa kuusi työelämän perustaitoa: oppimisen taidot, matemaattiset taidot, luku- ja kirjoitustaidot, kestävyysosaaminen, digitaidot ja vuorovaikutus- ja työhyvinvointitaidot. Jokainen teema-alue koostuu 4–8 merkistä, jotka keskittyvät johonkin kohtalaisen pieneen osaamisalueeseen.

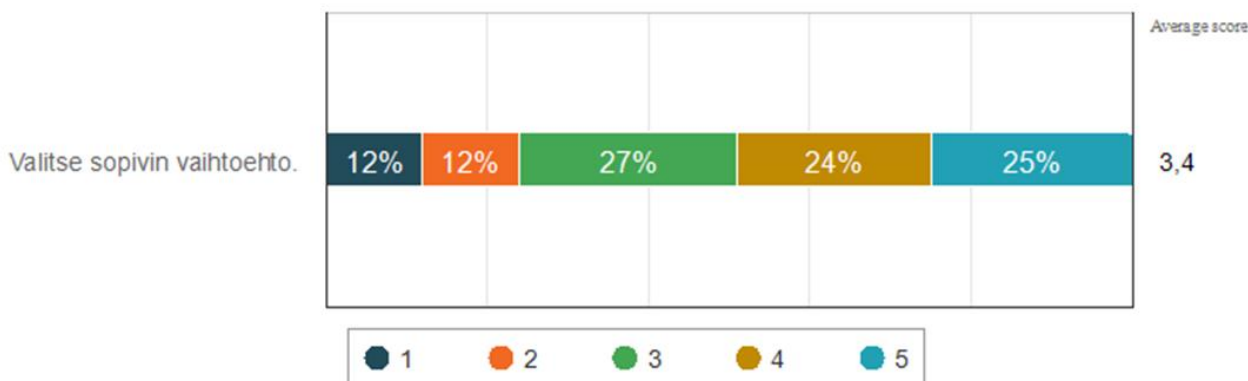
Osana perustaitovalmennuskokeilua vapaan sivistystyön oppilaitokset pilotoivat KAPOS-merkkien arviointikriteerien soveltamista ja tarjosivat valmennuksen osallistujille mahdollisuuden osaamisensa tunnistamiseen ja merkkisuorituksiin.

Opiskelijoista (n:460) yhteensä 74% vastasi, että oli suorittanut osaamismerkkejä kurssin aikana.

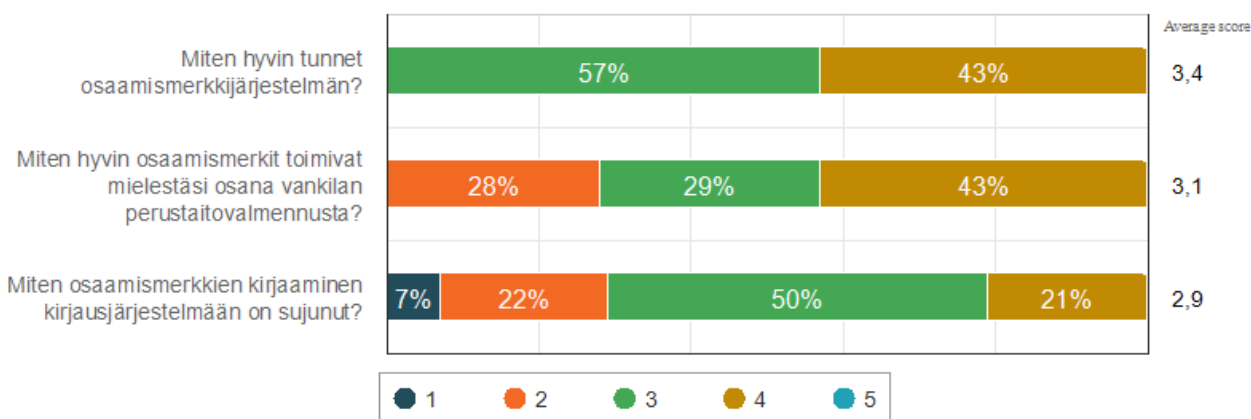
Kuvio 6. Osaamismerkkien suorittaminen. Opiskelijat, palautekysely.

Vastaajien näkemykset osaamismerkkien hyödyistä jakautuivat, mutta ainakin jonkun verran hyötyä merkkisuorituksista uskoi saavansa 76 % vastaajista (n: 387).

Kuvio 7. Hyöty osaamismerkkien suorittamisesta. Opiskelijat, palautekysely.

Asiantuntijakyselyssä kartoitettiin, miten hyvin vapaan sivistystyön-toimijat tunsivat KAPOS-järjestelmän, ja miten osaamismerkkit olivat toimineet perustaito- ja valmennuksen osana. Lisäksi kysyttiin kirjaamiskäytäntöjen sujuvuudesta. Kukaan vastaajista ei kokenut hallitsevansa uutta järjestelmää erinomaisesti eikä kokenut, että osaamismerkkit olisivat toimineet erinomaisesti osana perustaito- ja valmennusta.

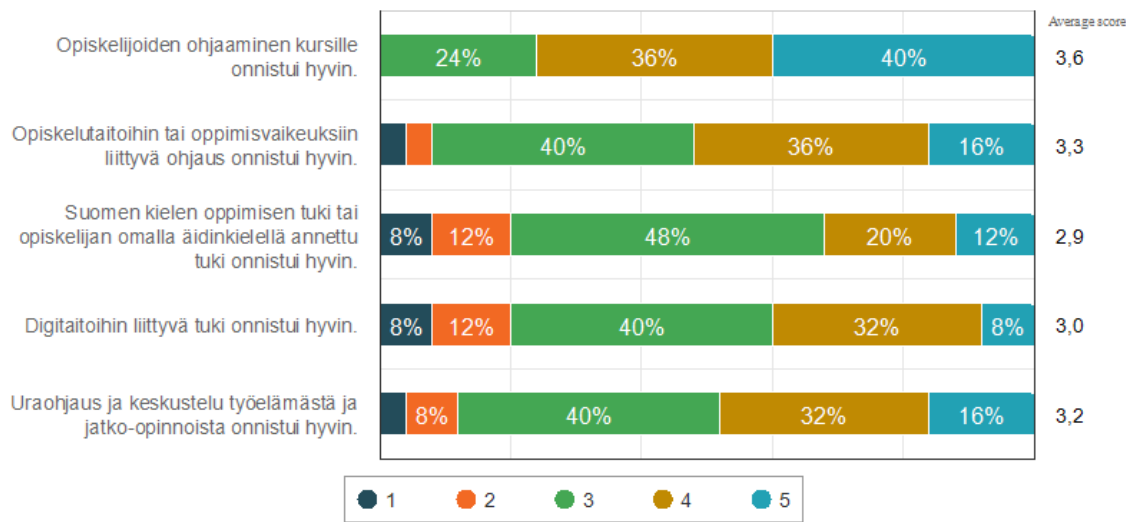
Kuvio 8. KAPOS-järjestelmän tunnettuus. Asiantuntijakysely.

Koska osaamismerkkit olivat kaikille osapuolille uusi asia, niiden soveltamiseen liittyi epävarmuutta. Mahdollisuutta suorituksiin pidettiin kuitenkin hyvänä asiana ja arvostettiin sitä, että merkkejä oli mahdollisuus hyödyntää osaamisen osoittamiseen.

Mun mielestä se on hyvä, että kurssi voi olla konkreettisesti hyödyksi, jos [osaamismerkkejä] pystyy jotenkin soveltamaan, vaikka tulevaan työhön tai opiskeluun.

Ohjauksen onnistuminen
Asiantuntijat

Vankiloiden ja vapaan sivistystyön-toimijoiden vastaajat arvioivat perustaitovalmennuksen ohjausresursseja Likert asteikolla 1-5 (1-2 eri mieltä, 3 ei samaa eikä eri mieltä, 4-5 osittain/täysin samaa mieltä). Vastausten hajonta havainnollistaa käytännön toteutusten moninaisuutta. Eri yksiköissä tarjotut opiskelutalot ja opiskelijoiden tuen tarve vaihtelivat paljon. Asiantuntijoiden vastaukset heijastavat käsitystä tarpeesta tukea opiskelijoita oppimisvaikeuksiin ja kielitaidon kehittämiseen liittyen. Rajoitetut tietoliikenneyhteydet ja opiskelijoiden vaikeudet digitaalisten laitteiden käytössä heijastuvat vastauksissa digitaalisiin liittyvästä tuen tarpeesta.

Kuvio 9. Ohjauksen onnistuminen. Asiantuntijakysely.

Vastausten hajonta kertoo osin erilaisista yksilöllisistä tilanteista, joita asiantuntijat kuvasivat avovastauksissaan (n:6).

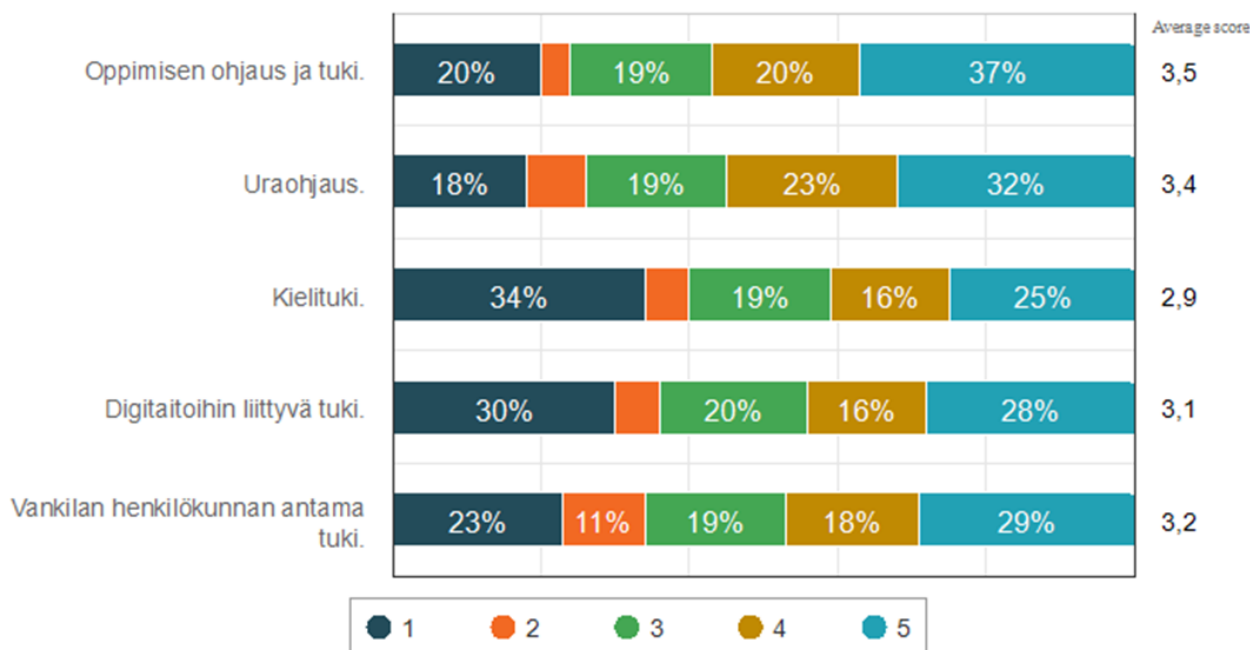
Digitaitoihin liittyvän tuen onnistuminen on oikein hyvällä tasolla avovankilassa. Suljetussa vankilassa digitaitoihin liittyvän tuen tarjoaminen on haastavaa rajoituksista johtuen.

Osa osallistujista saattaa olla työkyvyttömiä. Lyhyellä kurssilla ei voi panostaa ryhmässä niin paljon oppimisvaikeuksiin. ADHD:ta on monella. Osalla myös epävarmaa saako olla jatkossa Suomessa. Nämä heijastuvat myös opetukseen.

Opiskelijat

Opiskelijoilta kysyttiin palautteessa "Saitko kurssilla tukea ja ohjausta ja oliko siitä sinulle hyötyä?". Kysymykseen vastasi 473 opiskelijaa. Vastausvaihtoehdot olivat asteikolla 1-5 seuraavat: 1= En tarvinnut tällaista tukea, 2 = Olisin tarvinnut tällaista tukea, mutta sitä ei tarjottu, 3= Kurssilla ei tarjottu tällaista tukea, 4= Sain tukea, mutta koen, ettei siitä ollut minulle hyötyä, 5= Sain tukea ja siitä oli hyötyä.

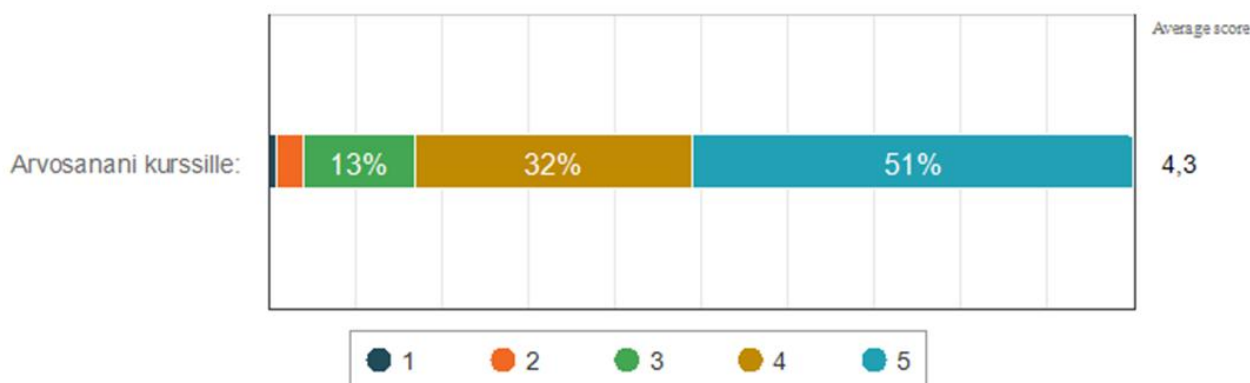
Vastausvaihtoehdot oli jaoteltu seuraavasti: yleinen oppimisen ohjaus ja tuki, uraohjaus, kielituki, digitaitoihin liittyvä tuki ja vankilan henkilökunnan antama tuki. Vastaukset jakautuivat melko tasaisesti kaikkiin kategorioihin, paitsi vaihtoehtoa 2= olisin tarvinnut tukea, mutta sitä ei tarjottu, oli valittu huomattavasti harvemmin kuin muita vaihtoehtoja, mikä viittaisi siihen, että opiskelijat olivat keskimäärin saaneet riittävästi tukea relevanteilla osa-alueilla.

Kuvio 10. Kokemus kurssilla tarjotusta ohjauksesta ja tuesta. Opiskelijat, palautekysely.

Yleinen arvio kurssin onnistumisesta

Opiskelijat saivat lopuksi antaa yleisarvosanan 1-5 kurssista. Noin puolet (51%) vastaajista (n:484) valitsi korkeimman arvon 5. Vastausten keskiarvo oli 4,3. Lisäksi yksinkertaisella kyllä/ei vaihtoehdolla kysyttiin suosittelisitko kurssia muille? Tähän valitsi "kyllä"-vaihtoehdon 94% vastaajista (n:478).

Kuvio 11. Yleisarvio kurssista. Opiskelijat, palautekysely.

Avoimessa vastauksessa opiskelijat saivat antaa palautetta kurssista omin sanoin. Valtaosa vastanneista (n:239) kiitti kurssista ja erityisesti opettajaa henkilökohtaisesta panostuksesta. Myös kritiikkiä esimerkiksi vaihtoehdottomuudesta esitettiin, mikäli koettiin, että kurssille oli ohjattu huomioimatta yksilöllistä tarvetta tai elämäntilannetta. Myös kehittämis ehdotuksia esitettiin.

Tämä oli tähän asti paras toiminta, jota on tarjottu näiden vuosien aikana, jolloin olen ollut vangittuna. Tästä jäi erittäin hyvä mieli minulle sekä osaston muille vangeille, saatiin hyvä ryhmähenki yhdessä tekemiseen. Ohjaaja huomioi kaikkia ja ohjeisti. Jos häneltä kysyi jotain, oli todella lämmiäinen ja sai meidät tuntemaan itsemme arvostetuksi, kohtasi meidät ihmisinä ennakkoluulottomasti. Olen todella kiitollinen, että sain kokea tämän ja olisi kiva jatkaa tulevaisuudessa.

Muutamat kriittiset puheenvuorot liittyivät kokemuksiin siitä, että opiskelija oli kokenut kurssille osallistumisen velvoitteena. Mikäli kurssin sisältöä ei ollut koettu itselle merkitykselliseksi kurssi oli saattanut tuntua turhautavalta.

Vaikka en tarvinnut kurssia pidin siitä. Opettaja oli mukava, osaava ja huomioiva, tekee tärkeää työtä.

Jos kokee tarvitsevänsä apua tällaisiin asioihin, niin kurssi on hyväksi.

Moni vanki ei osaa käydä edes TE-toimiston sivulla tai hakea opiskelemaan, sellaisille on hyödyksi tämä kurssi.

Täysin hyödytön kurssi. Parempaakin tekemistä voisi keksiä ja kurssilla voisi hoitaa omia tärkeitä asioita kuten vapauden valmistelua asunnon hakua jne.

Yhteenvedona kyselyn tuloksista voidaan todeta, että kaikki osapuolet olivat pääosin tyytyväisiä toimintaan ja sen koettuihin laajoihin hyötyihin. Vapaan sivistystyön opinnot mahdollistivat osallistumisen matalalla kynnyksellä ilman aiempaa osaamista laajalle joukolle vankeja. Tarjontaa voitiin joustavasti räätälöidä erilaisiin tilanteisiin esimerkiksi suljetuissa ja avoimissa yksiköissä. Lyhytkestoinen ja tuntimäärältään suppea opintotoiminta tarjosi mahdollisuuden oppia uusia taitoja ja toi vaihtelua vankilan arkeen. Osallistuminen, uuden oppiminen ja vuorovaikutus edistivät vankien hyvinvointia. Vankila-arjessa tyytyväisyys lisää myös turvallisuutta ja positiivinen kokemus opinnoista voi motivoida jatkamaan opiskelua. Pidemmällä tähtäimellä toiminnalla odotettiin olevan positiivisia vaikutuksia vapautumisen jälkeen työllistymiseen ja rikoksettomaan elämään.

4 Haasteet ja toteutuskelpoisuus

Tilat ja välineet

Vankiloiden tilojen soveltuvuus ja riittävyys koettiin monessa yksikössä haasteena. Kurssien järjestämisen esteenä voi olla soveltuvien tilojen puuttuminen tai niiden käyttö muuhun toimintaan. Kurssit järjestettiin toiminta-aikana jolloin tiloista "kilpailtiin" muiden koulutusten kanssa.

Myös opetuksessa tarvittavien välineiden kunto tai puute oli koettu haasteena. Hankeraha kuitenkin mahdollisti tarvittavien välineiden hankintaa, jolloin opettajan ei tarvinnut kuljettaa omia välineitä paikasta toiseen. Tiloihin tai välineisiin liittyvistä puutteista huolimatta toiminta oli koettu onnistuneeksi:

Vaikka osastoilla toteutetuilla kursseilla oli pienet keittiöt ja huonot kotitalousvälineet, siitä huolimatta tunnelma oli katossa. Me jopa lauloimme yhdessä ruokailun yhteydessä.

Vankiloissa voi olla haasteita toimintoihin soveltuvien tilojen järjestämisessä. Tilat eivät ole aina tarkoituksenmukaiset. Suljetun vankilan rajoitukset esimerkiksi tietokoneiden ja internetin käytössä vaikeuttavat digitaitojen opetusta ja kaventavat mahdollista opetussisältöä merkittävästi. Lisäksi uudenlainen toiminta haastaa vankilan henkilökuntaa suunnittelemaan, miten opettajan liikkuminen ja mielekäs toiminta mahdollistetaan kurssin aikana suljetuissa yksiköissä.

Henkilöstö

Vankilan näkökulmasta tuotiin esiin henkilöstön riittävyys ja osaaminen. Toteutusaikana vankimäärä olikin yksiköissä edellisvuoteen verrattuna korkea. Koettiin huolta siitä, onko vankilalla tarjota riittävästi henkilökuntaa toiminnan tukeen ja valvontaan. Näkemykset vaihtelivat siitä, miten paljon kurssijärjestelyt ja niiden koordinointi vievät työaikaa. Tuotiin esiin myös näkökulma, että vaikka kurssin organisointi voi edellyttää vankilahenkilöstön toimintoihin pieniä muutoksia, toiminnasta saatu hyöty on tärkeämpää.

Vartijat eivät pidä lisätyöstä.

No se on aina tää sama. On ihmisiä, jotka ei halua yhtään mitään ylimäärästä.

Mutta en minä sitä nyt koe hirveänä rasitteena, jos mä haen sen opettajan sieltä [portilta]. Meillä on kursseja useana päivänä viikossa ... mutta en mä koe sitä rasitteena. Ei se oo niin iso vaiva mun mielestä siihen hyötyyn nähden.

Vankiloiden puolelta tuotiin myös esiin huoli, löytävätkö oppilaitokset vankilaan "sopivia" opettajia, jotka ymmärtävät riittävästi vankien tarpeita ja suhtautuvat realistisesti vankilan turvallisuusympäristöön.

Opettajalle heterogeenisen ryhmän moninaiset tarpeet ja osallistujien väliset taitoerot ovat aina haaste. Vapaan sivistystyön toiminnassa on kuitenkin tyypillistä, että koska pääsyvaatimuksia ei ole osallistujien osaaminen voi olla eri tasoilla ja opettajan on sopeutettava opetuksensa ryhmän tarpeisiin. Vankiloissa erot saattavat kuitenkin korostua. Esimerkiksi, jos opetusryhmä muodostetaan vankilaosastoittain, eikä kuten siviilissä kiinnostuksen tai harrastuneisuuden mukaan, silloin kaikki eivät ole yhtä motivoituneita opiskeluun. Myös osallistujien vaihtuvuus johtuen esimerkiksi rangaistusten erilaisista pituuksista,

kurinpitotoimista ja vankien siirroista voi olla haastavaa opettajalle kurssin kokonaisuuden kannalta. Vaihtuvuus lisää tarvetta joustavuuteen, mikä on edellyttänyt pilotin aikana kehittämään toimintaa ja varautumaan erilaisiin tilanteisiin.

Opiskelijoihin/vankipopulaatioon liittyvät haasteet

Vankilat olivat pilotin toteuttamisen aikaan täynnä, jopa ylipaikoilla, mikä etenkin pienemmissä yksiköissä tarkoitti henkilöstön kuormittuneisuuden lisäksi myös vankien vähäistä vaihtuvuutta. Kun vapaita vankipaikkoja ei ole, ei voida myöskään ottaa uusia vankeja, ja näin ollen uusia opiskelijoita ei välttämättä riittänyt kaikille kursseille.

Kokeilun tarkoitus oli mahdollistaa osallistuminen mahdollisimman monille matalalla kynnyksellä. Opintoryhmän levottomuutta saattoi aiheuttaa, jos useita erityistä tukea tarvitsevia, esimerkiksi ADHD:n tai muun haasteen vuoksi sattui samalle kurssille. Haasteita saattoi aiheuttaa yliaktiivisuus, esimerkiksi digikursseilla opiskelija oli vieraillut luvattomilla nettisivuilla ja asiaan on jouduttu puuttumaan. Toisaalta on passiivisimpia vankeja, jotka tarvitsevat rohkaisua. Monia on jopa tarpeen auttaa ja motivoida lähtemään ulos sellistä. Vaikka jotkut eivät ehdottomasti halua osallistua, heitäkin on tarpeen yrittää innostaa tulemaan ulos sellistä. Vangeille uuden ihmisen kohtaaminen on vaihtelua. Siksi on tärkeää, että ulkopuolinen on vetämässä kurssia, eikä vankilan omaa henkilökuntaa.

Eilenkin oli [kurssi] ja sanoin aamulla asiakkaalle, joka hyvin pitkälti siellä sellissään on, että lähdetkö tänään [kurssi]ryhmään. En lähde. Minä sanoin, että meneppä kattomaan ja vähän ulos sieltä sellistä. Hänhän oli tosi innoissaan. Että monta kertaa täytyy vähän auttaa siinä. Olen usein vielä sanonut, että lähde katsomaan ja jos se ei oo sun juttu, ni ei tarvii mennä ens kerralla, että käynyt katsomassa. [Meidän osastolla] helposti nukutaan koko ajan, että en jaksa. Ja mä sitten yritän, että kyllä sä menet nyt, että sinne vaan. Ja sitten se meneekin ihan hyvin. Että osa on vähän passiivisia, et joutuu vähän auttaa alkuun. No sit tietysti on niitä, jotka ei ehdottomasti halua, mutta eihän sinne ketään pakoteta.

Turvallisuus

Suljetun vankilan turvatoimet ja päivittäiset järjestelyt ovat saattaneet rajoittaa koulutuksen järjestämistä. Turvallisuussyistä kaikissa yksiköissä ei ole toteutettu ryhmämuotoista toteutusta, jolloin vaihtoehtoisesti on järjestetty henkilökohtaista ohjausta ja opetusta.

Turvallisuusrajoitukset, kuten internetin käytön estäminen suljetuissa vankiloissa, ovat rajoittaneet digitaalisten kurssien oppimisresurssien ja -menetelmien käyttöä. Suljetussa vankilassa tietokoneiden ja internetin käytön rajoitukset ovat tiukat, mikä on vaikeuttanut digitaalisten oppimismenetelmien käyttöä. Ulkoisen verkon käytön rajoitukset on huomioitava koulutuksen suunnittelussa.

Vankiloiden puolelta on esitetty huoli opettajien perehdyttämisestä vankiloiden toimintakäytäntöihin ja turvallisuuskäytäntöjen sisäistäminen.

Osaamismerkit ja niiden merkitys

Yleisesti mahdollisuutta osaamisen tunnistamiseen pidettiin tärkeänä, mutta kokeiluun liittyi myös haasteita. Osaamismerkit tuotiin pilotointivaiheessa osaksi vankilaopetusta, mikä oli koettu työllistävänä. Tietoa niiden todellisesti hyödyistä tai siitä, miten suuri vaikutus niillä on vankien myöhempään opiskelu- tai työelämään ei kokeiluvaiheessa ollut.

Mielestäni on tärkeätä, että toiminnalle ja tulosten saamiselle varataan riittävästi aikaa, mutta miten paljon on riittävästi... Ehkä 10-20 vuoden kuluttua saadaan tutkimustuloksia toiminnan ja osaamismerkkien vaikuttavuudesta vankien myöhempään opiskelu- ja työelämään?

Osaamismerkkien tasoa pidettiin joillekin liian korkeana tai osaamismerkkejä ei ollut helppoa "istuttaa" opetussisältöihin. Osaamismerkkien suorittamiseen motivoituminen oli koettu osin ongelmalliseksi. Haastatteluvastauksissa nostettiin esiin tarve tuottaa KAPOS-merkkien motivaatiomateriaalia, miksi merkkejä kannattaa integroida eri sisältöihin ja suorittaa. Motivaatiomateriaali voisi sisältää esimerkiksi merkkejä jo suorittaneiden lausuntoja, mihin on pystynyt niitä hyödyntämään.

Toiminta osana arkea

Pilotoinnin alussa suurin haaste oli saada perustaitovalmennukset järjestettyä sujuvasti osana vankilan arkea. Vankiloissa on totuttu pitkään, lukuvuoden mittaisiin koulutuksiin, joten lyhytkestoiset työpajat ovat edellyttäneet uudenlaista toimintatapaa ja vaatineet enemmän vankilan sisäistä järjestelyä. Myös viestintää oppilaitoksen kanssa ja vankilan sisällä on tehostettu sujuvan toteutuksen varmistamiseksi.

Toiminnan koordinointi koettiin joissain yksiköissä haasteeksi, kun useita kursseja saattoi olla käynnissä samanaikaisesti ja samat asiakkaat osallistuivat yhtäaikaaisesti usealle kurssilla tai toiminnot olivat päällekkäisiä. Kurssit kilpailivat ajasta muiden toimintojen kuten kaupassakäynnin tai kirjaston kanssa.

Kokeilun alussa oli epäselvyyksiä myös kursseihin liittyvien papereiden täyttämässä ja järjestelmään kirjaamisessa. Uuden toiminnan organisointi sujuvaksi osaksi vankilan arkea vie aikaa, mikä tukee tavoitetta tämän tärkeäksi koetun toiminnan vakiinnuttamisesta pysyväksi osaksi vankilan arkea.

Vastauksissa nostettiin esiin huoli, että yksittäisenä kokeiluna toiminnan hyötyä on vaikea nähdä, mutta pysyvänä toimintana vapaan sivistystyön kursseista olisi laajasti hyötyä.

Yhteistyö

Osassa vankilayksiköitä yhteistyön käynnistäminen uuden toimijan kanssa on ollut joltain osin haastavaa. Joko vankilan ohjeistus käytänteisiin kurssin ohjaajalle oli koettu haasteellisenä tai vankila koki yhteistyön valmennuksen vetäjän kanssa vaikeaksi. Joskus vastaaminen koulutuksenjärjestäjän kysymyksiin on vienyt vankilaviranomaisilta aikaa.

Vankilayksiköiden keskenään hyvinkin erilaisia säännöt ja käytänteet haastoivat opetuksen suunnittelua ja toteutusta. Ajoittainen henkilöstövaje oli myös aiheuttanut katkoksia tiedotuksessa vankilan ja opettajan välillä.

Yhteistyötä toivottiin myös vapautumista valmistelevien sosiaaliohjaajien ja kurssin opettajan kanssa, mikä voisi tukea vapautumisvaiheen suunnittelua. Kurssi voisi täydentää vankilan palveluja tarjoamalla laajemmin työelämävalmennusta ja opiskelemaan ohjausta.

Päällekkäisyyksien välttämiseksi dialogi vankilassa toimivien eri koulutusten järjestäjien välillä olisi tärkeää, että opiskelijoille voidaan tarjota mielekkäitä opetussisältöjä ja tarkoituksenmukaisia opintopolkuja.

Vapaan sivistystyön tarjonnan lisääminen vankiloiden toimintaan koettiin tervetulleena kokeilun kaikkien osapuolien näkökulmasta. Esiin nostetut haasteet olivat melko käytännöllisiä ja liittyivät valtaosin toiminnan kokeiluluonteisuuteen ja uutuuteen monissa yksiköissä. Koulutusjärjestelmän ja rikosseuraamusjärjestelmän yhteistyötä tehdään jo sujuvasti tutkintotavoitteisen koulutuksen kaikilla asteilla. Vapaa sivistystyö soveltuisi hyvin täydentämään tätä tarjontaa, kunhan sen organisointi toteutettaisiin osana vankilakoulutuksen kokonaisuutta.

5 Vakiinnuttamisen reunaehdot

Kaikki osapuolet olivat erittäin tyytyväisiä perustaitovalmennukseen ja motivoituneita toiminnan jatkamiseen. Kokeilun aikana saadut kokemukset osoittivat, että tuntimäärältään pienemmät ja tavoitteiltaan kevyemmät vapaan sivistystyön kurssit ovat erittäin tärkeä lisä vankiloiden koulutustarjontaan ja vapauteen valmentavaan työhön. Matalan kynnyksen kurssien etuna on, että toiminta on avointa kaikille ja sitä voidaan räätälöidä joustavasti osallistujien erilaisten tarpeiden ja tilanteiden mukaiseksi. Toiminnan hyödyt vankien hyvinvoinnille, rikoksettomaan elämään orientoitumiselle ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi ovat laaja-alaiset ja monipuoliset.

Toiminnan jatkuvuus vs. projektirahoitus

Kokeilun rahoitus tuli kokonaisuudessaan Jotpalta, joka toimii opetus- ja kulttuuriministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön alaisuudessa. Rikosseuraamuslaitos suhtautui kokeiluun erittäin myönteisesti ja sen rooli suunnittelussa ja toteutuksessa oli merkittävä, mutta erillistä resurssia kokeilun koordinoimiseen ei ollut omalta hallinnonalalta. Tästä johtuen kokeilu on joissakin yksiköissä saattanut näyttäytyä ”taas yhtenä projektina” muiden joukossa ja on vaatinut käytännön tasolla henkilöstöltä erityistä venymistä. Monet toteutuksen haasteet johtuivatkin tästä projektiluonteisuudesta. Jotkut toimijoista suhtautuivat toimintaan osin epäilevästi juuri siksi, että toiminnan jatkuvuudesta ei ollut varmuutta.

Koulutuksen järjestäjän kannalta vankilaympäristössä on monia opintojen suunnittelun ja järjestämisen kannalta huomioitavia erityisiä näkökulmia. Koulutuksen järjestäjät tulevat tähän ympäristöön ulkopuolisina ja joutuvat sopeuttamaan omaa toimintaansa kunkin yksikön arkeen ja käytäntöihin.

Vakiinnuttamisen näkökulmasta molempien ohjaavien ministeriöiden ja virastojen yhteistyö ja vahva yhteinen sitoutuminen tukisi toiminnan jatkuvuuden varmistumista. Käytännön toteutusta tukisi parhaiten toiminnan juurruttaminen osaksi kaikkien vankilayksiköiden arkea.

Resurssit

Rahoitus

Tutkintotavoitteisen koulutuksen valtionosuusrahoitus on 100 prosenttia ja vankilakoulutukseen rahoitukseen on mahdollista saada myös korotettua tukea. Vapaan sivistystyön valtionosuusrahoitus kattaa sen sijaan vain 57-65 prosenttia toiminnan laskennallisista kustannuksista. Siviilissä opiskelijoiden suorittamat kurssimaksut kattavat merkittävän osan toiminnan kuluista.

Keskeisin kysymys vapaan sivistystyön järjestämiseksi vankiloissa onkin, miten rahoituksesta ”puuttuva” opiskelijamaksun osuus katettaisiin. Tähän on alla esitetty neljä olemassa olevaa rahoitusmallia, joita voitaisiin soveltaa vankiloissa toteutettavaan vapaan sivistystyön toimintaan.

Erityinen koulutustehtävä

Keino nostaa valtionosuusrahoituksen tasoa voisi olla ”erityinen koulutustehtävä”, jollainen on kirjattu useiden kansanopistojen ylläpitämislupaan. Näihin erityistehtäviin on yhdistetty korkeamman rahoitusosuuden turvaaminen koulutuksen järjestäjille (A 805/1998).

Vapaan sivistystyön ylläpitämislupiin on kirjattu erityisiä koulutustehtäviä, kuten: vaikeasti vammaisten koulutus, työelämän aktiiviseen kansalaisuuteen ja työelämän kehittämiseen liittyvä koulutus ja toimiminen luostariympäristössä ja luostarin sääntöjen asettamissa puitteissa. Näihin verrattavissa oleva erityinen koulutustehtävä voisi olla toimiminen vankilaympäristössä, jonka yksikköhintaa korotettaisiin.

Opintoseteli

Vapaan sivistystyön nykyisistä rahoitusinstrumenteista erityisryhmille osoitetut opintosetelit mahdollistaisivat 100% rahoituksen. Opintosetelit ovat harkinnanvarainen avustusmuoto, jota oppilaitokset hakevat vuosittain Opetushallitukselta.

Valtionosuusrahoituksen tason nosto

Yksi mahdollisuus olisi vankilassa toteutettujen kurssien valtionosuusrahoituksen nostaminen 100% tasolle. Tällainen malli on nykyisellään käytössä esimerkiksi kansanopistojen toteuttamassa oppivelvollisille suunnatussa opistovuosi-kurssissa ja maahan muuttaneiden kotoutumissuunnitelmaan hyväksytyjen kurssien rahoituksessa.

Kotoutumiskoulutus

Vuonna 2018 voimaan tulleen vapaasta sivistystyöstä annetun lain muutoksen mukaan ylläpitäjälle myönnetään 100 prosentin valtionosuus sellaiseen koulutukseen, joka on hyväksytty opiskelijan kotoutumissuunnitelmaan. Vuoden 2022 alusta lukien maahanmuuttajien kotoutumissuunnitelmaan hyväksytyn koulutuksen valtionosuusrahoitus erotettiin oppilaitoksien suoritekiintiöistä omaksi kokonaisuudekseen vapaan sivistystyön rahoitusjärjestelmässä. Täten kotoutumissuunnitelmaan hyväksytty luku- ja kirjoitustaidon sekä muun kotoutumista edistävän suomen/ruotsin kielen koulutus ei vähennä yleisen vapaan sivistystyön suoritekiintiön määrää. Suoritepäätökset tehdään kuitenkin valtion talousarvion rajoissa. (OPH, määräytymisperuste, vapaa sivistystyö).

Yksityinen rahoittaja

Nykyisellään ainoa vakiintunut vankilan ja vapaan sivistystyön toimintamalli on Riihimäellä, minkä on mahdollistanut yksityinen rahoittaja (Riihimäen konepajakoulun säätiö). Yksityisen rahoituksen hakeminen on yksi mahdollisuus. Tämä edellyttäisi, että kiinnostunut rahoittaja löytyisi muiltakin vankilapaikkakunnilta, tai järjestäjien taustayhteisöillä olisi kiinnostusta ja kykyä tämän kohderyhmän opintojen tukemiseen. Yksityinen rahoitus voisi olla myös täydentävä rahoitusmuoto tukemaan esimerkiksi vankien omia aloitteita ja vankilan tilaamaa koulutustoimintaa.

Tilat

Vankilayksiköt ovat tiloiltaan hyvin erilaisia. Pilotin aikana hyödynnettiin käytettävissä olevia tiloja ja kehitettiin monenlaisia luovia ratkaisuja. Vapaan sivistystyön-toimijat ovat myös tehneet yhteistyötä ja mahdollistaneet omien tilojensa hyödyntämisen yhteistyössä vankiloiden kanssa. Toimintaa on organisoitu vaihtelevissa olosuhteissa sekä osastojen tiloissa että erityisesti ryhmätoimintaan tarkoitetuissa tiloissa.

Opintotoiminnan järjestämiseen soveltuvien tilojen saatavuudesta tai käytöstä ei ole ollut pilotin aikana käytettävissä kattavaa tietoa. Koulutuksia on toteutettu tiloja luovasti hyödyntäen. Oppilaitokset ovat voineet vastavuoroisesti tarjota omia tilojaan avovankilayhteistyöhön.

Tarve toiminnallisille tiloille on tullut esiin pilotin aikana. Vapaan sivistystyön organisointia vankiloissa edistäisi erilaisten ryhmämuotoiseen toimintaan ja opiskeluun soveltuvien tilojen kartoitus nykyisissä yksiköissä, mikäli tällaista ei ole toteutettu. Koulutustoimintaan soveltuvien tilojen saatavuus ja tarve tulisi huomioida myös uudisrakentamisessa.

Ylläpitämislupa

Vapaan sivistystyön rahoitus määräytyy vapaasta sivistystyöstä annetun lain (632/1998) ja asetuksen (805/1998) mukaan. Rahoituksen saamisen ehtona on opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämä ylläpitämislupa, jossa määritellään oppilaitoksen koulutustehtävä ja muut koulutuksen järjestämiseen liittyvät ehdot. Yhtenä esteenä pilotin toteuttamiselle nousi ylläpitämisluvassa määritelty oppilaitosten toiminnan alueellinen raja. Tämän kirjauksen selventäminen alueellisen rajauksen osalta tulisi selvittää.

Yhteistyö

Koulutustoiminnan järjestäminen vankilassa edellyttää hallinnonalat ylittävää yhteistyötä. Yhteistyötä tarvitaan kaikilla tasoilla, hallinnossa, toiminnan ohjauksessa ja organisaatioiden välisessä käytännön yhteistyössä. Toiminnan yhteiset pelisäännöt ja käytännön tuki toiminnan organisointiin opettajan ja vankilan henkilökunnan välillä edistäisivät hyvää yhteistyötä.

Jotta vapaan sivistystyön toimintaa vankiloissa saataisiin juurrutettua ja kehitettyä, tarvittaisiin vuoropuhelua myös vapaan sivistystyön oppilaitosten kesken. Alan keskusjärjestöillä voisi olla rooli vankilaopetuksen edistämisen tukemisessa. Vankilaopetuksen nostaminen erityiseksi kehittämiskohteeksi edellyttää yhteisymmärrystä tavoitteesta toimijoiden välillä. Vaikka kokonaiskuva toiminnasta on kokeilun myötä olemassa, ei yksityiskohtia myöten olla täysin perillä siitä, mitkä kaikki oppilaitokset toteuttavat tai ovat kiinnostuneita toteuttamaan vankilaopetusta. Kiinnostusta asiaan voitaisiin vielä selvittää ja

minkälaisia mahdollisuuksia oppilaitoksilla olisi lähteä toteuttamaan opetusta vankiloissa suhteuttaen kiinnostusta Rikosseuraamuslaitoksen tarpeisiin.

6 Suositukset jatkokehittämiselle

Arviointitiedon pohjalta laadittu suositus on, että vapaan sivistystyön opinnot vakiinnutettaisiin pysyväksi toiminnaksi vankiloissa. Tavoite edellyttää koulutusjärjestelmästä vastaavan OKM:n toimia ja yhteistyötä rikosseuraamusjärjestelmästä vastaavan OM:n hallinnonalan kanssa.

Kehittämisen lähtökohdaksi esitetään Jotpan toteuttaman esiselvityksen, perustaito- ja valmennuskokeilun ja arvioinnin tuottamaa tietoa hyvistä toimintamalleista, mahdollisuuksista ja tarpeista. Tiedon pohjalta kehittämistä ja yhteistyötä voidaan jatkaa OKM:n ja OM:n hallinnonalojen, Opetushallituksen ja Rikosseuraamuslaitoksen, sekä koulutuksen järjestäjien ja vankiloiden kanssa.

1. Vapaan sivistystyön opinnot tulisi sisällyttää osaksi vankiloiden opintotoiminnan kokonaisvaltaista kehittämistä.

Kokeilun ja arvioinnin tulokset nostivat esiin vankien osaamisen kehittämisen tarpeita.

Kehittämisen tavoitteena tulisi olla, että opiskelumahdollisuuksia tarjottaisiin nykyistä laajemmin kaikille vangeille.

Vapaan sivistystyön kurssit tarjoaisivat kustannustehokkaan matalan kynnyksen vaihtoehdon monille, joille ei tällä hetkellä ole tarjolla soveltuvaa koulutusta. Henkilökohtaistettu osaamisen kehittämisen polku lähtisi osaamiskartoituksesta, joka sisällytettäisiin osaksi kaikkien vankien rangaistusajan suunnitelmaa.

Vapaan sivistystyön toiminta vankiloissa toteutettaisiin normaalisuusperiaatteella:

- Opiskelijoille tarjotaan mahdollisuus vaikuttaa kurssien sisältöön, mikä tukee vankien autonomiaa ja aktiivista kansalaisuutta.
- Perustaitomerkkien kehittämistä jatketaan osana vapaan sivistystyön-toimintaa ja kansalaisten perustaitojen oppimista.
- Kehitetään digitaitojen opiskelumahdollisuuksia, esimerkiksi selvitetään etäopiskelun ja vankiloiden sisäisen verkon hyödyntämismahdollisuudet. Vapaan sivistystyön kurssitarjottimen esittely ja sähköinen kurssi-ilmoittautuminen tukisivat normaaliutta ja orientoisivat tulevaan elämään siviilissä.
- Vapaan sivistystyön opintojen järjestäminen toiminta-ajan ulkopuolella, eli vankien ”vapaa-ajalla” tukisi normaalisuusperiaatetta.

Koulutuksesta ja rikosseuraamuksista vastaavien viranomaisten vuoropuhelu tukee tavoitetta löytää parhaat keinot toteuttaa perustaito- ja valmennusta koordinoitusti vankiloiden ja vapaan sivistystyön järjestäjien yhteistyönä. Esimerkiksi hallinnonalojen yhteinen kehittämishanke voisi alkuvaiheessa tukea käytäntöjen juurruttamista ja yhtenäistämistä.

2. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulisi turvata keinot, joilla vapaan sivistystyön toimijat voivat toteuttaa koulutustehtävänsä vankilaympäristössä.

Tarvitaan rahoitusratkaisu, joka huomioi vankilaympäristön erityisyyden sekä kohderyhmän tarpeet ja heikon taloudellisen tilanteen.

Rahoitusratkaisulle on edellä esitetty useita vaihtoehtoja. Opiskelijamaksun osuuden kattaminen on mahdollista olemassa olevilla rahoitusinstrumenteilla tai luomalla vankilaopetukseen oma kustannusmalli. Vankiloissa sovellettavan valtionosuusrahoituksen määrittelyyn tarvitaan laki- tai asetusmuutos (oma rahoitusmalli vs. erityistehtävä ylläpitämisluvassa).

Pysyvän ratkaisun lisäksi tarvittaisiin myös nopea väliaikainen ratkaisu, jotta kokeilun aikana hyvin alkanut toiminta ei turhaan katkeaisi.

Ylläpitämislupien esteet ja mahdollisuudet tulee selvittää, jotta eri vapaan sivistystyön toimijoiden edellytykset toiminnan järjestämiseen olisivat selkeät.

OKM:llä on käynnissä sekä vapaan sivistystyön että vankilaopetuksen työryhmätyöskentely (OKM: Vapaan sivistystyön tulevaisuus –työryhmä ja vankilaopetuksesta vastaavien sisäinen työryhmä). Kokeilun tuloksia on esitelty vankilaopetuksen työryhmälle ja arvioinnin suositukset tulisi huomioida myös vapaan sivistystyön tulevaisuus -työryhmän työskentelyssä.

Lähteet

A 805/1998. Asetus vapaasta sivistystyöstä. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1998/805>

Adult Literacy for Life –strategia (ALL). <https://www.adultliteracyforlife.ie/f/120607/x/a256be34db/adult-literacy-for-life-strategy.pdf>

Behan, C. (2021). Education in Prison: A Literature Review. *UNESCO Institute for Lifelong Learning*, UNESCO Institute for Lifelong Learning.

BLEEP! BLENDED LEARNING ENVIRONMENT FOR EUROPEAN PRISONERS. <https://projectbleep.eu/>

Dai, Y. (2024). Discuss Argument for and Against the view that all Prisoners Should have the Right to Education and Reach a Conclusion of Your Own. *Journal of Education and Educational Research* 7(2), 314-316.

Costelloe, A. & Warner, K. (2014). Prison education across Europe: policy, practice, politics. *London Review of Education* 12(2)175—183. <https://doi.org/10.18546/LRE.12.2.03>

Council of Europe (1989). Recommendation No. R (89) 12 Of The Committee of Ministers to Member States on Education in Prison. <https://www.coe.int/en/web/prison/conventions-recommendations#recommendations-bookmark>

Ellonen, N., Kivivuori, J., Rantaeskola, S., Aaltonen, M., Latvala, A. & Tyni, S. (2024). Kriminaalipolitiikka. Tavoitteet, keinot ja vaikutukset. Gaudeamus.

Haavisto, K. (2025). Desistanssi alkaa alkeista: Vankien kokemuksia perustaitovalmennuksen merkityksistä. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202509229426>

L 21.8.1998/632. Laki vapaasta sivistystyöstä. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632>

L 11.6.731/1999. Suomen perustuslaki. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731>

L 23.9.2005/767. Vankeuslaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

OKM. Vapaan sivistystyön tulevaisuus –työryhmä. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OKM036:00/2025>

Opetushallitus. Määräytymisperuste, vapaa sivistystyö. <https://www.oph.fi/fi/palvelut/yksikkohinnat-2025>

Opetushallitus. Vankilaopetus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vankilaopetus>

Opetushallitus. Vapaan sivistystyön osaamismerkit. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vapaan-sivistystyon-osaamismerkit>

Rikosseuraamuslaitos (2025) Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2024. <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/tilastot.html>

Rikosseuraamuslaitos. Kuntoutus, ohjelmatyö. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/ohjelmatyo.html>

Scottish Prison Service. <https://www.sps.gov.uk/about-us/our-latest-news/launch-low-moss-life-skills>

Szifris, K., Fox, C. & Bradbury, A. (2018). A Realist Model of Prison Education, Growth, and Desistance: A New Theory. *Journal of Prison Education and Reentry*, 5(1), 51-72. <https://doi.org/10.25771/QAC7-9W77>

Tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/>